

A PÁRBÉR JOGI TERMÉSZETÉHEZ

IRTA

KOLLÁNYI FERENC

Különlenyomat a Religióból.

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1908.

Nihil obstat.

Theoph. Klinda,
Can. Censor dioecesanus.

Nr. 1805.

Imprimatur.

Strigonii, die 21. Martii 1908.

Ludovicus Rajner,
Eppus, Vicarius gen.

A PÁRBÉR JOGI TERMÉSZETÉHEZ.

I.

Ezelőtt huszonkét esztendővel, 1885-ben, érdekes vita folyt le irodalmunkban a párbér jogi természetéről.

A vitára Timon: «A párbér Magyarországon» című munkájának megjelenése szolgáltatott okot és alkalmat, a melyben szerző arra az álláspontra helyezkedett, hogy a párbér, «vagyis azon egyházközségi adó, melyet a hivek a parochialis kötelék alapján szokás, vagy más községi rendelkezés által megállapított mértékben a lelkész ellátása céljából szolgáltatnak», történelmileg az oblatiókból fejlődött ki.

A munka megjelenése és még inkább az abban hirdetett tan érthető föltűnést keltett és többeket arra birt, hogy a kérdéshez hozzászóljanak.

Ezek közt az első Kováts Gyula volt, a ki Timonnak azt az állítását, hogy a párbér az oblatiókból származik, elfogadta ugyan, de a szolgáltatás közjogi jellegét tagadta, azt vitatván, hogy a párbér a dologi tchernek egy speciális alakja.

Kováts bírálatával szemben Timon újra sikra szállott elmélete mellett, a melyet Kováts feleletében ismét megtámadott; míg végre Timon «Zárszó a pár-

bérvitához» című iratában befejezte a vége felé már meglehetősen éles hangon folytatott tollharcot.¹

Azok közül, a kik a katolikus egyház fölfogásának képviselői által e kérdésben századokkal előbb elfoglalt állásponthoz csatlakoztak, Városcy Gyula szólalt föl először Timon elmélete ellen, a «Katholikus Theologiai Folyóirat» hasábjain ismertetvén a munkát² és már nemcsak a párbér jogi természetét illetőleg nem értett vele egyet, hanem több nagybecsű megjegyzés kíséretében azt is tagadta, hogy a párbér az oblatiókból fejlődött ki, ennek gyökerét a tizedben látván.

Hasonlóképen tagadta a párbérnek a hivek önkéntes adományaiból való átalakulását Rajner Lajos is, a ki «Adalékok a párbér jogi természetének meghatározásához» című értekezésében, főleg az egyetemes egyházi jogforrások alapján tette a kérdést vizsgálata tárgyává, tanulmányát azonban — sajnálatunkra — befejezetlenül hagyta.³

Azóta, hogy ezek az érdekes és értékes fejtegetések megjelentek, a párbér keletkezésének és jogi természetének kérdését nem bolygatta senki sem. Nem, mintha a dolog iránt érdeklődők a kérdést akár egyik, akár másik irányban eldöntöttnek tekin-

¹ Timon Akos: A párbér Magyarországon jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Budapest, 1885. 411 + 103. l. Kováts Gyula: A párbér jogi természete. Budapest, 1886. 37. l. Timon Akos: A párbér jogi természete. Válaszul Kováts Gyula bírálatára. Budapest, 1886. 32. l. Kováts Gyula: Felelet Timon Akos: A párbér jogi természete című válaszára. 38—207. Timon Akos: Zárzó a párbérvitához. Budapest, 1886. 55. l.

² II. évf. 571. l.

³ Uj Magyar Sion. 1886. évf. 172., 446., 608.

tették volna, hanem bizonyára, mert nem látták célravezetőnek a vita anyagát még jobban növelni vagy pedig, és ez a valószínűbb, mert az időközben fölmerülő újabb kérdések figyelmüket más irányba terelték.

Megjelenvén azonban a könyvpiacra a legközelebbi multhban Timon könyvének második kiadása,¹ a melyben, ha ugyan lehetséges, még nyomatékosabban hirdeti a párbér eredetéről és jogi természetéről vallott nézeteit, mint tette az első kiadásban, a párbérkérdés nemcsak fokozottabb mértékben hívja ki mindazok figyelmét, a kik Timon elméletével nem értenek egyet, hanem szinte kötelességükké teszi, hogy nézeteiket, okaikat kifejtsék, előadják.

E kötelességet elsősorban a tárgy fontossága rója ki reájuk.

A párbér, a hogy ma áll, nemcsak tudományos, hanem kiválóan gyakorlati kérdés. A mindennapi életben jelentkezik és sok mélyreható érdeket érint. A hol fölmerül, nyomában nem ritkán éles ellentétek, viszályok kelnek életre. Tisztázása tehát nemcsak kíváncsi, hanem szükséges is. Már pedig ilyen kérdést tisztázni csak úgy lehet, ha több oldalról világítják meg, ha többen foglalkoznak vele, ha több szempontból vitatják meg.

De kötelességük a tárggyal foglalkozni egy másik szempontból is.

Timon a második kiadás Előszavában nemcsak azt jelenti ki, «hogy könyvének második kiadása

¹ A párbér Magyarországon jogtörténeti fejlődése és jelen állása szerint. Második, bővített kiadás. Budapest, 1908. 446 + 140. l.

lényegében változatlanul jelenik meg, mert az általa fölállított tételeken nem tartotta szükségesnek bármit változtatni», hanem azt is, hogy «a kir. Curia újabban könyvének *áttanulmányozása és értékesítése* alapján hozta meg döntvényeit». A napilapok hasábjain pedig komoly, tudományos munkánál teljesen szokatlan, szertelen magasztalások kíséretében igyekeznek némelyek elhitetni az olvasó közönséggel, hogy Timon, «a kinek a párbérügy, az autonomia, a kongrua csak-nem kizárólagos dominiuma», «a legnagyobb alapos-sággal, legbehatóbb forrástanulmányok kapcsán kimutatta, hogy a házak és telkek szerint kivetett párbér nem dologi teher», «hogy Timon szóbanforgó könyve a párbérügy rendezéséhez is a legnagyobb becsű elő-munkálatokat nyújtja», hogy Timon «kitűnő munkája mélyenjáró jogtörténeti és kánonjogi alapokon fejt ki a párbérintézmény eredetét», hogy «a nagy iro-dalmi vita, mely az első kiadás nyomán fakadt, immár elcsendesedett s a szerző azt nyerte elégtételül, hogy a legfelsőbb bíróság az ő álláspontja alapján hozta meg nagyjelentőségű döntvényeit» stb.

A nagy nyilvánosságnak szánt ezen és ezekhez hasonló nyilatkozatok tehát olyan színben tűntetik föl a Timonnal nem egy véleményen lévők hallgatását, mintha ezeket a Timon munkájában megnyilatkozó igazság elementáris ereje fosztotta volna meg szavuktól, kárhoztatta volna örök némaságra.

Nehogy a kellő kritika és tárgyismeret híjával megírt cikkeknek igazat látszassék adni a mi hallgatásunk is, a kik szintén nem lehetünk oly szerencsések, hogy Timonnal e kérdésben egy véleményen legyünk, kénytelenek voltunk Timon mun-

káját gondos, beható tanulmány tárgyává tenni és ennek alapján már most kinyilatkoztatni, hogy a párbér keletkezéséről, eredetéről s jogi természetéről abban hirdetett elmélettel nemcsak egyet nem érthetünk, hanem azt alapján elhibázottnak, tévesnek kell tartanunk.

II.

Timon könyvének hibái, fogatkozásai két fő okra vezethetők vissza.

Ezek közül az első, hogy Timon egy alapvető kérdésben, épen abban, a melyre egész elméletét mintegy ráépítette, tévedésnek esik áldozatul.

Miután ugyanis az I. fejezet 1. §-ában elmondotta, hogyan keletkeztek az oblatiók, miként lesznek a lelkészek az által, hogy a tizedjövedelmek lassanként csaknem teljesen elvonatnak a plébániai jövedelmek köréből, mindinkább a hivek önkénytes adományaira, az oblatiókra utalva, a 2. §-ban ekként folytatja előadását:

«Egyrészt a tized elvonása a lelkési jövedelem köréből, másrészt a hivek ajándékozási buzgalmanak csökkenése természetszerűleg maga után vonja, *hogy a szokásos áldozati és kegyser-oblatiók kötelezőkké lesznek*, elvesztik ajándékozási jellegüket, megszűnnek oblatiók lenni az eddigi értelemben és a jog útján érvényesülhető szolgáltatásokká, praestatiókká válnak. Ennek első nyomait a XI. század folyamán találjuk. Két római concilium mondja ki először, hogy a szokásos oblatiók épen úgy kötelezők, mint a tized; hogy a szokásos oblatiókat épen úgy, mint a tizedet, kényszer útján lehet realizálni. E határozatokat követi később, különösen a XIII—XVI. századokban

számos particularis zsinati végzemény, melyekből világosan látjuk, *hogy e századok folyamán az oblatiók az egész nyugati kereszténység kebelében kötelező szolgáltatásokká alakulnak át*. (9—10. l.)

Azt kell hinnünk, hogy Timon nem olvasta el a szükséges figyelemmel azokat a XIII—XVI. századbeli zsinati végzéseket, a melyekre hivatkozik — tartalmát ugyanis csak a két római concilium határozatának közli — annyira nem tanuskodnak e zsinati határozatok a mellett, hogy az oblatiók *az egész nyugati kereszténység kebelében kötelező szolgáltatásokká alakultak át*.

Nem helyezünk súlyt arra, hogy a zsinatok közül kettő egyáltalában nem foglalkozik azzal, hogy a hivek oblatiói kötelezők-e vagy sem. Az 1268. évi londoni zsinat pl. arra nézve intézkedik, hogy az oly kápolnák mellett működő egyháziak, a melyek «salvo jure matricis ecclesiae» létesítették, mindazon oblatiókat és jövedelmeket, a melyeknek az anyaegyházba kellene befolyjniok, ezek igazgatóinak nehézség nélkül kiadják.¹ Az 1292-iki chiccsteri (Anglia) zsinat pedig az ellen az elharapódzott visszaélés ellen kel ki, hogy némelyek azokat az oblatiókat, a melyeket esketés, avatás alkalmával szoktak a hivek fölajánlani, egy dénárra akarják szorítani, a többit pedig saját céljaikra fordítani. Ennélfogva mindazokat — bizonyára némely kegyurat és földesurat ért a zsinat — a kik gonosz szándékkal megcsonkítják az egyház szolgálainak nyújtani szokott adományt, kiközösítéssel sújtja.²

¹ Mansi: Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Florentiae. 1759. XXIII. 1233.

² U. o. XXIV. p. 1102.

Vannak azonban e zsinati határozatok közt olyanok is, a melyek nemcsak nem bizonyítják, hogy az oblatiók e korban az egész nyugoti kereszténység kebelében kötelező szolgáltatásokká alakultak át, hanem határozottan a mellett tanuskodnak, hogy nem mindenhol történt meg ezen átalakulás.

Az 1549-ben Kölnben megtartott zsinat sajnálattal tapasztalta, hogy az oblatiók szokása, melyet a hivek mindenkor gyakoroltak, újabb időben — úgyszólván — teljesen megszűnt, bár e szokás eredete a legrégibb időbe vihető vissza és a legtisztéletreméltóbb okokból származik. Megszűnt pedig részint, mert a jámborok előtt ismeretlen az oltár-oblatiók eredete, részint pedig, mert a gonoszlelkűek azzal rágalmazzák meg a papságot, hogy birvágyból teremtette meg e gyakorlatot. A zsinat tehát, még a látszatát is kerülni óhajtván minden anyagi érdeknek, elsősorban az olyan hitszónokoknak, a kik nem szoktak az oblatiókban részesedni, kötelességévé tette, adják elő a népnek ezen dolog igazságos és előnyös voltát és buzdítsák az embereket az ősök példájának követésére, intsek őket, tanúsítsák — ha még oly csekélységnek a fölajánlásával is — Isten iránt tartozó hálájukat és figyelmeztessék őket arra, hogy Isten nem az adomány nagyságát tekinti, hanem az adományozó szándékát, habár a tehetősebbeknek, a gazdagabbaknak bőkezűebbeknek kell lenniök hálájuk tanúsításában és annak elismerésében, hogy a mivel birnak, azt mind Istentől nyerték, az Ő dicsőségére. És mivel Krisztus Urunk egyformán meghalt az élőkért és megholtakért, a szentmise-áldozat alatt nem csak az élőkért, hanem az elhunytakért is szokás offertoriumot adni. Meghagyja ennélfogva a zsinat, hogy a hitszónokok erre

vonatkozólag is oktassák ki a népet, buzgón és gondosan, nehogy a Krisztusban elhunyt lelkek az ima és az oblatiók érdemeitől elessenek.¹

De még talán ennél is világosabb az 1565. évi milánói zsinat határozata, mely kimondja, hogy ha valamely egyház szokásához képest a népet oblatiók adására buzditják, ezt a kellő megfontoltsággal és szerénységgel kell tenni. A pénzt pedig olyan edényben vagy erszényfélében kell elfogadni, a melyben nem látszik meg, ki mit adott, nehogy a hiveket a szégyenérzet indítsa mintegy az alamizsna-adásra, hanem egyedül buzgóságuk vigye őket erre.²

Ki fogja Timonnak elhinni, hogy az áldozati oblatiók az egész nyugoti kereszténységben kényszer útján realizálható, köteles szolgáltatásokká alakultak át, mint volt a tízed, a mikor épen a XVI. században megtartott németországi és olaszországi zsinatok egyrészt azon panaszkodnak, hogy az oly régi szokás újabban *csak nem egészen megszűnt* és épen erre való tekintettel utasítják az egyháziakat, hogy *tanítsák és oktassák* a hiveket a szokás üdvös voltára és arra, hogy Isten nem az ajándékot, hanem az ajándékozó szívet nézi; úgyszintén, hogy a kellő komolysággal hívják föl a hiveket az adományokra «cum populus ad oblationes invitatur, id graviter et modeste faciendum est»; másrészt pedig még attól a kényszertől is meg akarják ezen oblatiók adása körül óvni az embereket, a mit a hiúság vagy a szégyen szokott a szívben kelteni. Lehet-e szó ilyenkor kötelezettségről? Jogilag realizálható tartozásról? Bizonyára nem. Mert hiszen a kanonisták szerint «spon-

¹ Mansi XXXII. p. 1391.

² U. o. XXXIV. p. 67.

taneitas sive libertas fidelium non aufertur, si Ecclesia per suos ministros rite deputatos petit a fidelibus oblationes.¹

Miután Timon kifejtette nézetét — elég tévesen, mint láttuk — az oblatiók átalakulását illetőleg az egész nyugoti kereszténységnél, áttér a hazai viszonyok tárgyalására.

«A magyar particularis egyház — úgymond — valamint egyéb egyházi intézmények tekintetében, úgy a párbérre nézve is a közegeházzal azonos fejlődési menetet tanúsít. A párbér nálunk is, úgy mint az összegyházban, hosszú időközön át az oblatiók stadiumán marad. Elég korán kötelezőkké lesznek azonban itt is ezen oblatiók. Miután pedig hazánkban a hivek egyházközségi szolgáltatásai évszázadokon át sem az egyházi, sem a világi hatalom rendelkezésének tárgyát nem képezik, ez nem történhetett másképen, mint a gyakorlat révén. A laudabilis consuetudo képezi annak egyedüli alapját, egyedül ez szabja meg a szolgáltatás mértékét és alanyát». (16–17. l.)

Lássuk mindenek előtt, átalakulhatnak-e egyáltalában az oblatiók kényszer útján realizálható, kötelező szolgáltatássá?

Oblatio alatt tágabb értelemben véve mindaz értendő, a mi Istennek, egyházának, vagy az ő szolgáltnak céljára följánltatik. Ilyen értelemben oblatio a tized és a zsenge (primitiae) is.

Szorosabb értelemben azonban csak azt nevezzük oblatiónak, a mit a hivek vallásos buzgalomból önként följánlanak, vagy maguk, vagy megbizottuk által,

¹ Wernz: Ius Decretalium. Romae. 1901. III. 235.

az oltárra vagy más helyére az egyháznak, pl. kegykép elé vagy a templomon kívüli szoborra stb. helyezvén ajándékaikat, oly célból, hogy az egyház és szolgálai által fölhasználtassanak.

Ezen szorosabb értelemben vett oblatiók közt ismét megkülönböztetendők azon oblatiók, a melyeket a hívek a szentmise alatt ajánlanak föl, azoktól, a melyeket bizonyos egyházi cselekmények, szertartások végzésével kapcsolatban adnak ajándékul. Csak az elsőket nevezzük áldozati oblatióknak; az utóbbiakat pedig, mondjuk Timonnal, kegyszer oblatióknak.

Az oblatiók eredete Üdvözlőnk azon rendelkezésében keresendő, a melylyel megállapította az egyház szolgálainak igényét a hívek ellátására. Azzal, hogy az isteni Mester kimondotta, hogy: «méltó a munkás az ő bérére» (Lukács X. 7.), megállapította, hogy mindazoknak, a kik az egyház szolgálainak munkájával élnek, kötelességük az ő mindennapi szükségleteikről gondoskodni.

A hívek az őskeresztény egyházban egymással vetélkedve tettek eleget ezen kötelességüknek és gazdagok, szegények egyaránt a legnagyobb készséggel járultak adományaikkal az egyházi szükségletek fedezéséhez.

Az adományok vagy olyanok voltak, a melyek a szentmise-áldozat bemutatásánál fölhasználtattak, vagy olyanok, a melyek a papság ellátására, az egyházi szerek beszerzésére és a szegények segélyezésére fordítottak.

Az első osztályba sorolandók a kenyér és a bor, továbbá a gyertya, tömjén, olaj; a másodikba pedig a különféle termények és a készpénz.

Ezen adományokat a hívek a szentmisének

offertorium nevű részében tették az oltárra, vagy a szentélyen kívül e célból kijelölt helyre.

Mindazok, a kik adományaikat a szentmise áldozat bemutatása alatt felajánlották, a többieknél fokozottabb mértékben részesültek a vérontás nélküli áldozat gyümölcseiben. A miséző pap nem csak általánosságban emlékezett meg róluk az offertoriumban, hanem régebben még neveiket is felolvasta.

Miután ily módon az oblatiók által a hívek tényleg résztvettek a szentmise bemutatásában, ez sokáig maga elég buzditásul szolgált az embereknek és nem volt szükség arra, hogy külön intézkedésekkel bírják őket az oblatiók felajánlására.

Idővel azonban megfogyatkozott a hívek buzgó-sága és ezzel együtt csökkent áldozatkészségük is.

Már szent Ágoston szükségesnek látta figyelmeztetni a híveket, hogy tartoznak az egyház szolgáinak szükségleteiről gondoskodni. A VI. századtól kezdve pedig a zsinatok is foglalkoznak az oblatiók kötelezővé tételével.

Az egyház azonban e mellett bizonyos engedményt is tesz. Épen a hívek viszonyaira és a lelkükben végbe-ment változásra való tekintettel könnyebbé, elviselhetőbbé óhajtván tenni részükre az oblatiók felajánlását, megelégszik azzal, ha a hívek nem minden egyes szentmisén, hanem minden vasárnap, később még kevesebbszer, minden sátorosünnepen felajánlják adományaikat.

Már a Capitulárékban találkozunk oly értelmű intézkedésekkel, hogy a hívek vasárnaponként tegyék az oltárra adományaikat.¹ Ugyanígy a II. matisconai

¹ Thomassin : *Vetus et nova ecclesiae disciplina*. Venetiis, 1766. III. p. 39.

zsinat (585.) Galliában kiiktatás terhe alatt meghagyta, hogy a hívek, férfiak és nők egyaránt, vasárnaponként kenyeret és bort ajánljanak fel az oltárra.¹

A XIII. században, 1256-ban, egy angol püspök elegendőnek tartja azt elrendelni, hogy a hívek Karácsonykor, Húsvétnapján, a templom védőszentjének, felszentelésének ünnepén, húsvéti gyónásuk elvégzésekor és Nagypénteken adjanak oblatiót.²

Az 1287. évi exeteri (Anglia) zsinat is elrendeli, hogy miután az oblatio nem csak a szentatyák intézkedéseiben, hanem az isteni törvényben bírja eredetét, minden 14. életévét betöltött hívő tartozzék az esztendő négy legnagyobb ünnepén, úgymint Karácsonykor, Húsvétkor, a védőszent és felszentelés napján, vagy a hol ez szokásban van, Mindenszentek ünnepén oblatióját az anya-egyházban felajánlani. Minthogy azonban a székesegyház az egész egyházmegye anya-egyházául tekintendő, a hívek arra is buzdítandók, hogy «in signum debitae subjectionis» pünkösdi oblatióikat ide hozzák el, vagy küldjék be papjaik útján.³

Korántsem szabad azonban ezen zsinati határozatokból azt következtetni, hogy az oblatiók minden egyházmegyében, minden országban kötelezőkké váltak.

Már említettük, hogy a kölni és milánói egyházmegyékben milyen felfogás uralkodott ezen oblatiókra nézve. Mennyi tapintatot, óvatosságot ajánlnak a zsinat atyái a papságnak, hogy ezen ősrégi

¹ Uj Magyar Sion 1886. évf. 621. ² Thomassin i. h. p. 42.

³ Mansi XXIV. p. 839.

jámbor szokást, mely már csaknem teljesen feledésbe ment, ismét felélesszék. Mennyire kerülni óhajtanak minden legcsekélyebb kényszert a hívekkel szemben!

Nemcsak ez szól azonban a mellett, hogy az áldozati oblatiók nem váltak általában kötelező szolgáltatássá, hanem még inkább azon körülmény, hogy az oblatiók által a hívek ténylegesen részt vevén a szentmise-áldozat bemutatásában, ez oblatiók nem is annyira mint kötelességek, mint tartozások, hanem mint jogok jelentkeznek. Ugyannyira, hogy az egyház szükségesnek látja meghatározni, hogy bizonyos körülmények közt határozottan tilos a híveknek áldozati oblatiókat felajánlani.

A IV. karthagói zsinat 498-ban megtiltotta, hogy az egymással haragban lévő testvéreknek, valamint a szegények elnyomóinak oblatiói elfogadtassanak.¹ A nantesi zsinat elrendeli, hogy a papok azokat a híveket, a kik engesztelhetlen gyűlölettel viseltetnek egymás irányában, a szentmiséhez ne bocsássák, oblatióikat el ne fogadják, mert az evangéliumi tanítás szerint addig ajándékot vagy oblatiót nem tehetünk az oltárra, míg testvéreinkkel meg nem békülünk.² A III. lateráni zsinat pedig 1170-ben e tilalmat az uzsorásokra is kiterjesztette.³

Az oblatiót ennél fogva úgy kell tekintenünk, mint amely úgy önmagában véve, mint mennyiségre nézve, az oblatiót adó szabad elhatározásától függ.

Az oblatió is kötelezővé válhatik azonban a hívekre nézve ebben a három esetben: 1. ha az egyház

¹ Thomassin p. 39. ² Magyar Sion 1886. évf. 614.

³ Ugyanott.

szolgái e nélkül nem lennének képesek magukat fönntartani; 2. valamely pozitív törvény erejénél fogva és 3. gyakorlat útján.

Ha az egyház szolgáitól pl. elvonnák a tizedet és midennapi szükségleteikről másképen nem tudnának gondoskodni, a hívek kötelesek lennének oblatiókat adni. Abban az esetben azonban, ha a hívek maguk is oly szegények lennének, hogy az oblatiók folytonos följánlására nem lennének képesek, a püspököknek kellene az egyház szolgálóinak eltartásáról gondoskodni.

Ha valahol pozitív egyházi törvény áll fenn erre nézve, úgy ott a hívek szintén kötelesek oblatiókat adni.

Előállhat a kötelezettség végre gyakorlat által is, oly formán, hogy pl. valamely községben huzamosb időn keresztül szokásuk volt a híveknek bizonyos alkalmakkor, mondjuk egyes nagyobb ünnepeken, oblatiókat adni. Az ily szokás által szentesített oblatiókat még akkor is meg kell adni, ha a plébános esetleg egyéb jövedelmeiből is meg tudna élni.

Hogy azonban ily kötelezettség az áldozati oblatiókra nézve létrejöhessen, ahhoz két dolog szükséges: hogy a gyakorlat hosszabb időn keresztül álljon fenn és hogy a nép nagyobb része folytassa a gyakorlatot.

Csakhogy — és ez az, a mit Timon szem előtt tévesztett — a mint a gyakorlat, jogszokás kifejlődéséhez elegendő, hogy a hívek többsége oblatiót adjon, úgy az ebből kifejlődő kötelezettségnek is elég van téve az által, *ha a hívek nagyobb része följánlja adományait*. Mert egyeseket csak abban az esetben lehetne kényszeríteni ezen áldozati oblatiókra, ha

egyáltalában soha nem adtak volna még, vagy tagadnák ezen kötelezettség fönnállását.¹

Timon tehát csak az oblatiók természetének teljes félreismerése folytán mondhatja azt, hogy «az egykori áldozati oblatiók, melyek lassanként bizonyos nagy ünnepekhez fűződnek, évenként visszatérő egyházi szolgáltatássá, szóval egyházközségi adóvá válnak» (10. l.), majd később ismét «a laudabilis consuetudo képezi a párbér egyedüli alapját, egyedül ez szabja meg a szolgáltatás mértékét és alanyát» (16. l.), mert a laudabilis consuetudo alapján létre jöhet ugyan olyan kötelezettség, hogy a község hiveinek többsége bizonyos alkalmakkor tartozik oblatiót adni, de soha sem fejlődhet ki a laudabilis consuetudo erejéből oly tartozás, mely a hiveket egyénenként, külön-külön terhelné, mint pl. a tized vagy a párbér, a mely tehát mennyiségileg is meg lenne határozva és egyénenként is realizálható lenne. Ez már azon okból is merőben lehetetlen, mert az oly helyen, a hol pozitív törvény erre nézve nem intézkedik, az oblatiók minemősége és nagysága annyira a hivek tetszésétől függ, annyira más és más esetről-esetre, hogy erre nézve egyöntetű eljárás, mely a laudabilis consuetudo előfeltétele, létre sem jöhet.

Ezt a jogilag képtelen, históriailag igazolhatlan átalakulását az oblatióknak teszi meg Timon a párbérről megalkotott elméletének, későbbi összes következtetéseinek, szóval egész munkájának bázisává; könyvében minduntalan erre hivatkozik, állításaiban, magyarázataiban erre támaszkodik.

¹ Reiffenstuel: Jus canonicum. Romae, 1833. Lib. III. Decret. Tit. XXX. §. IX.

«A lelkésznek járó szolgáltatások, tehát a párbér is, az oblatiókból fejlődtek ki». «Midőn még a régebbi egyházalapítások történtek, a manapság jogilag kötelező lelkészi szolgáltatások az önkéntes adományozás stádiumában voltak». (43. l.)

«E korszakban még a párbér, mint jogilag megállapított szolgáltatás, nem szerepel, a hivek szolgáltatásai még önkéntes adományok jellegével bírnak». (49. l.)

«A lelkészi szolgáltatások megállapításának történelmi alapját a szokás, a *laudabilis consuetudo* képezi». (75. l.)

«Midőn a párbér oblatiók természetét veszítve, jogilag kötelező szolgáltatássá válik» stb. (76. l.)

«A párbér az előbbi századokban igen mozgékony, folyton fejlődő és változó jövedelmi forrást képezett. A szolgáltatás alapját az élő jogszokás (*laudabilis consuetudo*) képezi». (199. l.)

«A párbérszolgáltatások, a *laudabilis consuetudo* alapján, kötelező szolgáltatásokká, *praestatió*kká váltak». (239. l.)

«A párbérszolgáltatások első jogalapja a *laudabilis consuetudo*». (240. l.)

«A párbér legrégebb pozitív kötelezettségi alapja a *laudabilis consuetudo*. A hivek önkéntes adományai a *laudabilis consuetudo* alapján váltak jogilag kötelező szolgáltatásokká, *praestatió*kká. Kezdetben egyedül a *laudabilis consuetudo* állapítja meg a hivek egyéni szolgáltatásainak mértékét és minőségét. A lelkész a *laudabilis consuetudo* alapján jogosított párbért követelni». (357. l.)

Dacára annak, hogy Timon az oblatióknak és az erre nézve létrejött *laudabilis consuetudo*nak oly elő-

kelő szerepet juttat munkájában, olvasóira nézve mindkettőt a legtökéletesebb homályban hagyja.

Igy pl. nem szerzünk tudomást könyvéből arról, hogy adtak-e a régi magyarok csakugyan oblatiókat? Mit szoktak fölajánlani? Milyen alkalmakkor ajánlották föl adományaikat? Hol ajánlották föl oblatióikat stb.?

Nem tudjuk meg, hogy ezen oblatiók önkéntes adományok voltak-e valóban, avagy inkább köteles szolgáltatások. Többször említi ugyan a hivek önkéntes adományait, de azt is mondja «hogy az oblatiókra irányuló kötelezettségekről már korán — szent László idejében — történik említés». (16. l.)

Szintűgy nem nyújt a legcsekélyebb fölvilágosítást a *laudabilis consuetudora* nézve sem, hogy ez hozzávetőleg mikor jöhetett létre, miben, hogyan nyilvánult?

Pedig utóvégre is nem valami titkos eljárásról, valami rejtélyes dologról van szó. Nem egy-két emberről, néhány községről, hanem az egész országról. Nem egy-két esztendőről, hanem több évszázadról.

Arról van szó, hogy az ország plébániáin oly gyakorlat fejlődött ki, mely sok száz és ezer ember érdekeit érintette. A mi körül lehetetlen, hogy nézeteltérések, véleménykülönbségek soha föl nem merültek volna. Hogy az érdekeltek közt, a nép és papja közt, soha összeütközések ne támadtak volna. S ha támadtak ilyenek, lehetetlen, hogy erről mások tudomást soha ne szereztek volna, hogy történelmi emlékeinkben ennek semmiféle nyoma nem lenne.

Ámde akkor miért nem hivatkozik Timon egy-két ilyen esetre? Miért nem mutat rá olyan tényekre, amelyekből megtanulhatnánk, hogy ez a *laudabilis consuetudo* csakugyan fönne állott; hogy a hivek

csakugyan ilyen önkéntes adományokban részesítik a gyakorlat révén papjaikat s a melyekből magunk is megítélhetnénk, hogy a mai párbér valóban ezekből az oblatiókból keletkezett?

Minderről hallgatni kénytelen Timon, mert mindez ismeretlen előtte is.

Timon ugyanis — és ez munkájának második igen nagy hibája, fogyatkozása — középkori forrásanyagunk teljes figyelmen kívül hagyásával írta meg könyvét.

Miután átlapozta középkori zsinati határozatainkat, középkori törvényeinket és ezek alapján megállapította, hogy hazánkban «a hivek egyházközségi szolgáltatásai évszázadokon keresztül sem az egyházi, sem a világi hatalom rendelkezésének tárgyát nem képezik», nem gondolva arra, hogy nem egy oly jogi intézményünk virágzott a középkorban, a mely a törvényszerű szabályozás körébe soha nem jutott, azon forrásaink, emlékeink, oklevelünk fölött, a honnan a jogtörténet írójának elsősorban kell merítenie, egyszerűen napirendre tért.

A mi annál nagyobb mulasztás volt részéről, mert maga is úgy nyilatkozott könyve első kiadásának előszavában, hogy «a magyar közjogi és egyházközségi intézmények dogmatikus kifejtése, csak a történelmi jogfejlődés beható ismerete alapján eszközölhető sikeresen». (XIII. l.) Ennélfogva nem lett volna szabad szem elől tévesztenie, hogy nemcsak középkori vallási, művelődési, vagyoni viszonyainkat, hanem jogi intézményeinket is csak történelmi emlékeinkből, forrásainkból ismerhetjük meg, Csak ezek vezethetnek rá bennünket bizonyos jogok eredetére, csak ezek világíthatják meg e jogok fejlődését, alakulá-

sát, történetét. Azok az oklevelek, a melyekben a mindennapi életszükségei, sajátos mozzanatai megnyilatkoznak, a melyekben a jogok élő formában jelentkeznek. A jogtörténcsem írója csak ezekkel az oklevelekkel a kezében haladhat előre kutatásaiban, akár pozitív, akár negatív irányban kíván eredményre jutni.

Ennek ellenére Timon nemcsak a még kiadatlan, a különféle nyilvános és magánlevéltárakban őrzött tömérdek középkori oklevelet nem nézte át, a mit utóvégre is meg tudnánk érteni; hanem a sokféle okmánytárban közzétett, tehát bárkire nézve könnyűszerrel hozzáférhető okleveleket is teljesen mellőzte.

Pontosan utána néztünk könyvében, hogy hány oklevelet használt föl az egész középkorra vonatkozólag és azt találtuk, hogy egyetlen egyet, IV. Béla királynak egy 1255-ből származó rendeletét, melyre két ízben is hivatkozik.

Ezzel az egy oklevéllel a kezében vállalkozik a párbér középkori történetének megvilágítására; ezzel az egyetlen oklevéllel akarja legkevesebb négyszáz esztendő eseményeit, fejlődését megérteni. Mert hiszen a visitationális jegyzőkönyvek, a melyekből ő a párbér történelmi fejlődését tanulmányozhatni vélte, csak a XVII. századtól kezdve állanak rendelkezésünkre, holott a párbérintézmény — mint látni fogjuk — már a XIII. században megvan.

Nem lehet ezek után csodálni, hogy Timon, ámbar a XVII. századtól kezdve a párbérre vonatkozó anyagot elismerésre méltó gonddal kutatta föl és gyűjtötte össze, ámbar ezt a jogász ember fegyelmezett elméjével, szakismereteivel dolgozta föl, a párbér tulajdonképeni eredetéhez nem tudott eljutni, a párbér történelmi fejlődését nem tudta föltárni.

Nem vállalkozhatunk ugyan ezúttal arra, hogy Timon mulasztását helyrehozva, középkori történelmi anyagunk teljes kiaknázásával és fölhasználásával megírjuk a párbér középkori történetét; miután azonban arra, hogy meggyőzően kifejtessük Timon párbérelméletének tarthatlanságát, nem tartjuk elegendőnek csak azt kimutatni, hogy a kánonjog szempontjából az oblatióknak kötelező, jog útján realizálható szolgáltatássá való átalakulása, úgy a hogy azt Timon tanítja, nem *mehetett* végbe, hanem azt is be kell bizonyítanunk, hogy ez az átalakulás hazánkban valóban nem is *ment végbe*, ezt pedig csak úgy tehetjük meg, ha ismerjük a nálunk szokásos oblatiókat, a kezünk ügyébe eső történelmi emlékek segítségével mindenekelőtt ezekre nézve kell röviden tájékozódunk.

III.

Nemcsak a keresztény vallás maga, hanem azok az emberi szív vallásos buzgóságával benső összhangban levő különféle jámbor szokások is, termékeny talajra találtak a régi Pannoniában letelepedő magyaroknál, a melyek részint a már itt élő népnél, részint pedig a szomszéd nyugati keresztény országok lakóinál, gyakorlatban voltak.

Igy honosodott meg hazánkban a hozzánk legközelebb eső germán és szláv népektől eltanult azon eljárás is, hogy a hivek az egyháznak és szolgáltnak szükségleteire, úgy a szentmise-áldozat bemutatása alatt, mint azon kívül, különféle egyházi ténykedések és szertartások alkalmával, följánlották adományaikat.

A szentmise-áldozat alatt följánlott ajándékok által ők is azt óhajtották elérni, hogy a vérontás-

nélküli áldozat gyümölcseiben különösebb módon, fokozottabb mértékben legyen részük. Ennélfogva ezen ajándékokat úgy tekintették, mint valóságos áldozati adományokat, oblatiókat, a melyeket buzgó lélekkel Isten dicsőségére és saját vagy hozzátartozók lelki üdvére áldozatul mutattak be a Teremtőnek.

Ezen áldozati oblatiókat, ámbár a régi magyarok vallásos buzgalma, áldozatkészsége, mi kívánni valót sem hagyott hátra, nem mint az ős keresztény egyházban történt, minden egyes szentmise bemutatása alkalmával rendszeresen ajánlották föl, hanem, ahogy ez akkor a szomszédos országokban is divott, inkább csak vasárnapokon, ünnepeken és a halottakért mondani szokott gyászmiséken.

A mi viszonyaink kezdetben nem voltak olyanok, hogy a nép minden nap megjelenhetett volna a szentmisén; a mikor szent István király rendeletéből csak minden tíz falu épített magának egy templomot s a mikor még a XIII—XV. századokban is nem egyszer hallunk panaszokat arra nézve, hogy a járatlan utak, nagy távolság, zord időjárás következtében lehetetlen az embereknek gyakrabban fölkeresni az Isten házát.

E mostoha viszonyok magyarázzák meg szent László királyunk azon intézkedését, hogy ha a hivek távol laknak a plébánia-egyháztól és nem képes az egész község a plébánia-egyházat fölkeresni, vasárnaponként legalább egy jöjjön el ide közülök, a többiek nevében és három kenyeret és gyertyát ajánljon föl az oltárra.¹

Szent László e rendelete a legjobb bizonyíték a mellett, hogy a hivek részéről adandó oblatiók nagy-

¹ Decret. I. 11.

sága nem volt megállapítva, sem pedig az nem volt előírva, hogy a hivek mindegyike tartozik adományát fölajánlani, mert ez esetben az egész község nevében nem három kenyeret és gyertyát kellett volna az anya-egyházba küldeni, hanem a mennyi az egész község részéről összegyűlt volna.

A szent király e parancsával legfőljebb azt akarta elérni, hogy ha valamely község hívó közönsége akadályozva volt abban, hogy a vásárnapi szentmisén megjelenjék, a szokásos adományok azért teljesen el ne maradjanak.

Egyébként azonban semmiféle törvény vagy szokás nem szabta meg, hogy a hívők mikor adjanak ily adományokat vagy mennyit adjanak. Kiki annyit ajánlott föl, a mennyit jónak látott. A gazdagabb, vagyonosabb többet adott, a szegényebb kevesebbet. És mindenki akkor adott, a mikor buzgalma ezt neki ajánlotta, a mikor úgy érezte, hogy Isten kegyelmére nagyobb mértékben szüksége lenne, a mikor úgy gondolta, hogy valamelyik kedves halottjának különösen enyhülésére szolgálna, ha áldozat-adományai is igyekeznék lecsdeni lelkére Isten irgalmát.

Az egyház meglegedett annak ellenőrzésével, hogy az oblatiók körül visszaélések ne kapjanak lábra s az 1104. évi esztergomi zsinaton csak azt tiltotta meg, hogy az áldozárok ne bocsássák mintegy árúba a szentmisét az oblatiók fejében.¹

De épen, mert a hivek szabad elhatározásától, buzgóságától, lelki szükségletétől függött, hogy mikor ajánlják föl adományaikat, nem volt olyan nap, olyan szentmise, a mikor ne lehetett volna oblatiót adni.

¹ Péterffy: *Sacra concilia in regno Hungariae*. Posonii 1741. I. 59.

Ha nem is sok, egy vagy két jámbor lélek, különösen népesebb helyeken, előkelőbb egyházaknál, találkozott mindig, a ki közönséges hétköznapon is fölajánlotta oblatióját.¹

Vasárnap, a mikor mindenki, a ki csak tehetett, köteles volt szentmisét hallgatni, természetesen megnövekedett az oblatiókat adók száma is.

Még inkább áll ez a nagyobb ünnepekre, a mikor az egyes hittitkok magasztossága, a kiválóbb szentek példája maga is buzdítólag hatott a hivek lelkiületére s a mikor a távolabb eső leány-egyházakból is lehetőleg teljes számmal sereglettek össze a hivek az egyházi ünnepély megtartására.

Eltekintve a sátoros ünnepektől, a mikor a nap jelentősége is fokozta a hivek áldozatkészségét, őseink a halottaikért bemutatott gyászmiséken ajánlották még föl különös előszeretettel áldozati adományokat és pedig elsősorban a temetés napján, valamint a halál évfordulója alkalmából.

A váradi káptalan legrégibb statutumaiban, melyek 1374-ben irattak össze, külön intézkedést találunk arra nézve, hogy ha a király, a királyné, vagy valamelyik főúr temetkezik a székesegyházba, a temetés napján a szentmise alatt fölajánlott oblatió a káptalant illesse.² Hasonlóképen a káptalant illette Esztergomban is — a mint ezt az 1397. évben megtartott visitatio jegyzőkönyvében olvassuk — mindazon arany, ezüstnemű, selyemszövet, lámpafele és készpénz, a mi *offertorium* címén fölajánltatott, akár

¹ Fejér: Codex Diplomaticus. VIII. 4. 586.

² Bunyitay: A váradi káptalan legrégibb statutumai. Nagyvárad, 1886. p. 60.

valamely nagy ünnepély, akár a királyi család valamelyik tagjának, valamely főpapnak, mágnásnak temetése alkalmával.¹ Bessenyőn pedig 1299-ben az volt a szokás, hogy bár a győri püspök engedélyéből a községnek külön papja volt, mindazt, a mit a hívek a temetés napján, az elhunyt lelki üdvéért mondott első gyászmisén följánlottak mint oblatiót, a bagadi anya-egyház papja kapta meg.²

Többé-kevésbé az áldozati oblatiók közé sorolhatjuk még azon adományokat is, a melyeket a hívek egyes búcsujáróhelyeken, különös tiszteletnek örvendő szentek sirján, ereklyéi előtt, szoktak volt följánlani, hogy tiszteletüket ez által is tanusítsák és az illető szent közbenjárására magukat ez által is érdemesekké tenni igyekezzenek. Tudjuk pl. hogy Váradon, különösen szent László teste fölvétele (június 27.) és halála (július 29.) napján, Pünkösöd ünnepén, szent Ferenc napján, a nagyhét alatt, a szent sirját fölkereső jámbor lelkek mindenféle oblatiókat szoktak följánlani, a melyek a káptalan tagjai közt lettek szétosztva, kivéven a június 27-én összegyűlt adományokat, a melyek felerészben a püspököt illették.³

Az áldozati oblatiók följánlása ugyanúgy történt a régi időkben is, ahogy manapság az úgynevezett oltárkerülés, offera-adás. A hívek a szentmise-áldozat bemutatása alatt, szép rendben, ünnepélyes komolysággal, elől az előkelőbbek, tekintélyesebbek, a falu előljárói és vénei, azután a többiek, körüljárták a főoltárt és vagy arra, vagy a melléje helyezett asztalra tették adományaikat.

¹ Kollányi: *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis*. A. 1397. Bpest, 1901 p. 32. ² Fejér VI. 2. 227. ³ Bunyitay i. h.

Az oblatió tárgya, értéke szerfelett különböző volt, az adományozók társadalmi állása és vagyoni viszonyai szerint. A néha kincseket érő drágaságok mellett ott szerepelt a szegény asszony fillére is.

Az áldozati adomány állhatott kenyérből, húsból, vászonneműekből, gyertyából, viaszból, készpénzből, leggyakrabban mégis — kivált a későbbi századokban — gyertyából és pénzből.¹ Az előkelőbbek és hatalmasabbak azonban nem egyszer arany és ezüst kelyheket, kereszteket, kupákat, serlegeket, bársonyszőnyeget, miseruhákat és egyéb egyházi szereket is följánlottak áldozati oblatiók gyanánt.²

Hogy mily értékes tárgyak szerepeltek néha ezen oblatiók közt, arról fogalmat alkothatunk magunknak abból, a mit Heltai Krónikájában olvasunk, a Mátyás király temetése alkalmából Székesfehérvárott történetekről.

«Mikoron a Boldogasszony egyházába bementenek — írja a krónikás — és az vitézek mind le hagyigálák a zászlókat a nagy oltár eleibe és mindnyájan nagyon kezdenek sirni, mind az egész egyházba. Úgy jöve az Domonkos prépost ki és a nagy oltár eleibe méne és a requiemes misét mondá. És az Hunyadi János herceg *offerálni méne az oltárhoz és offerála* először egy mérő aranykeresztet, drágakövekkel rakottan, mely 45.000 forint árú vala. És egy arany medencét, arany gyertyatartókat, arany kelyheket és egy arany monstranciát, mind drágakövekkel rakottakat. Egynéhány ezüst képet és tizenkét misemondó ruhákat minden hozzávaló számmokkal, kik mind gyöngyökkel és drágakövekkel

¹ Fejér IV. 1. 372.

² Bunyitay i. m. 61.

valának fűzve. *Annakutána offerálának az oltárra 700 arany forinttal.*»¹

A régi magyarok azonban nemcsak a szentmise áldozat alatt ajánlották föl áldozati oblatióikat, hogy ez által nekik, övéiknek, halottaiknak nagyobb részük legyen annak gyümölcseiben; hanem egyes szentségek kiszolgáltatása, egyes egyházi szertartások végzése alkalmával is adtak oblatiókat, hogy az egyházi ténykedéssel kapcsolatban nyert malaszt, lelki jótétemény fejében ez által is tanusítsák Isten és az ő szolgáljával szemben hálájokat.

Háromkirályok vigiliáján vagy ünnepén, a plébános, esetleg káplánja, maga előtt vitetvén a megváltás jelét, a keresztet, bejárta a plébánia területén lévő összes lakóházakat — *singulos domos parochiae cum cruce visitaret*² — azokat megáldotta, a ház lakója pedig ennek fejében bizonyos adományban részesítette.

Érdekes megjegyzés kíséretében emlékezik meg Martius Galeot, Mátyás királyról, jeles, bölcs és elmés mondásai és tetteiről írt könyvében³ ezen vízkereszti házszentelésről. «Országos szokás — úgymond — hogy Vízkereszt ünnepén a papok egyházi öltözetben, minden házba bemennek, keresztet víve maguk előtt, *megkísértvén mintegy, ősi szokás szerint, a keresztfelfogadását* s bizonyos szent ígéket mondanak és bért szednek».

A vízkereszti házszentelés tehát valamikor, a mikor a keresztyén vallás még nem győzedelmeske-

¹ Kolozsvári kiadás. 1575. 387. l.

² Hazai okmánytár VIII. 339.

³ Kazinczy Gábor: Martius Galeot könyve Mátyás királyról. Pest, 1863. p. 57.

dett teljesen a pogányság fölött, egyuttal arra is szolgált, hogy a pap megállapíthassa, hol, melyik házban nem voltak hajlandók a keresztet elfogadni, hol nem akartak a ház lakói még mindig elszakadni az ősi babonától.

A házszen telést egyformán megtartották a királyi palotában, a püspöki lakban és a legutolsó falusi házban. Azok az adományok «*offertorium crucis*» «*offertorium ad crucem*» a melyek a püspöki lakban följánltattak, úgy Esztergomban mint Váradon a káptalant illették.¹ A mit Esztergomban a várban adtak a házszen telés fejében, az a praebendátusoké volt.

Régi magyar szokás volt a temetések, különféle gyászszertartások alkalmával oblatiókat följánlani, a melyeket «mortuariaknak» neveztek.²

A magyar urak előszeretettel intézkedtek végrendeleteikben aképen, hogy valamelyik szolgájuk bocsájtassék szabadon azzal a kötelezettséggel, hogy az e célból neki átengedett föld jövedelméből elhunyt urának, úrnőjének lelkiüdveért, haláluk évfordulója napján, misét végeztesen a megjelölt egyházban és bizonyos, szintén meghatározott, adományokat ajánljon föl.

Igy tesz pl. 1226-ban Tékös, Dénes mester fia, midőn érezvén közeledni testének feloszlását, Urög nevű szolgáját «dusnoknak», «torlónak» másképen lélek váltónak rendelte ivadékaival együtt, oly módon, hogy évenként két szentmisét végeztesen érette a bessenyői egyháznál, mely alkalommal egy juhot,

¹ Visitatio capituli e. m. Strigoniensis A. 1397. p. 32. Bunyitay i. h. 60.

² Fejér VI. 2. 228. Hazai okmánytár VI. 147. VIII. 63.

harminc kenyeret, egy ludat, egy tyúkot, két csőbör sört adjon.¹

1235-ben a Borsa-nemzetségből való Benedikta özvegyasszony a sir szélén állván, Agna nevű szolgálóleányát az ugrai egyháznak hagyja, hogy ez minden hónapban egy rőf hosszú viaszgyertyát ajánljon föl a Boldogságos Szűz oltárára. Egyik fia pedig torló legyen és nevezett egyháznál minden év szent Mihály napján gyászszerartást végeztessen, a mikor egy kétéves tinót, több kenyeret és öt veder sört tartozzék adni.²

1238-ban Farkas, Tótdörögdi Toma fia, Szereda nevű szolgálóját az Üdvözítőről nevezett tótdörögdi egyháznak adja, azzal a kötelezettséggel, hogy lelki-üdveért évenként gyászszerartást végeztessen és adjon ezen alkalommal hatvan kenyeret, egy egyéves borjut és tíz veder sört.³

Később az ily torlók kirendelése helyett inkább földbirtokot, vagy pedig készpénzt hagyományoztak ősünk az egyházakra, azzal a kikötéssel, hogy éretük, az év bizonyos napjain, szentmiséket végezzenek.

Emellett azonban a végrendelkezőnek rendszerint arra is van gondja, hogy temetése alkalmával az oblatiók el ne maradjanak.

1476-ban Csáktornyai Ernust János szlavóniai bán, miután végső intézkedésében, különféle egyházi célokra juttatott vagyonából, meghagyta, hogy holttestének a templomba való átkíséréséhez hívjanak össze minél nagyobb számban egyháziakat és szerzeteseket, a kik temetése napján minél több szentmisét mutassanak

¹ Regestrum Varadiense. Bpest, 1903. p. 288.

² U. ott. p. 307. ³ Fejér IX. 7. 654.

be lelkéért. Az ilyenkor szokásos oblatio meghatározását a végrendeleti végrehajtókra bízta, azt követően ki csupán, hogy ez méltó legyen egy főrangú úrhoz és hogy fekete selyemmel vagy posztóval leborított lovakat is offeráljanak. Elrendelte továbbá, hogy szent Anna oltáránál a káplánok egész éven keresztül énekes misét végezzenek érte, a főoltáránál pedig tartsanak harminc vigiliát. Fiát, a pécsi püspököt, ezenfelül megbízta, hogy a Boldogságos Szűzről címzett budai egyház plébánosának ezúttal tíz hordó bort adjon és máskor is segítse őt borral, hogy azoknak az egyháziaknak, a kik szünet nélkül imádkozni fognak érte, legyen mivel fölüdíteniök magukat.¹

Ha pedig maga az elhunyt nem intézkedett volna a temetés alkalmával szokásos oblatiokra vonatkozólag, hozzátartozói, hűséges emberei bizonyára nem mulasztották volna el ezeket a gyászszertartás alatt felajánlani. Sőt a találékony szeretet még arról is tudott gondoskodni, hogy a temetésen megjelenő szegényeknek is lehetővé tétessék ezeknek az oblatioknak a felajánlása.

1530 augusztus 23-án meghalt Lőcsén Schacheni Perner Kristóf, szepesi várkapitány, a ki 500 német zsoldos fölött parancsnokoskodott és lelkiismeretes, a hadi, valamint polgári ügyekben egyaránt járatos ember volt. Sperfogel Konrád városi bíró, a ki följegyezte Diariumába, hogyan ment végbe temetése, azt is megemlíti, hogy a kapitány nem gondolt betegsége halálos voltára és így nem járult a végső szertésekhez.

¹ Zalavármegye oklevéltára. Bpest, 1886. II. 605.

Miután rokonai közül senki sem volt körülötte, ragaszkodó, hűséges szolgálja, Ostermann Fülöp, intézkedett a temetésre vonatkozólag.

A halál bekövetkeztekor azonnal, még az éj folyamán, elizent a tanítókért, hogy a halott fölött a szokásos négy zsoltárt elmondják.

A temetés reggelén 8 órakor pedig a papok és tanítók együttesen végezték el a megholtakért mondani szokott vigiliákat. Ezek befejeztével a holttestet nagy kísérettel bevitték a szent Jakabról nevezett templomba. A koporsó előtt közvetlenül az elhunyt-nak fegyverviselő szolgálja ment, tetőtől talpig fölfegyverkezve, kezében ura lefelé fordított lándsáját vivén. Utána a kapitány szürke paripáját vezették, leborítva fekete lepellel. A templomhoz érve, a lovat megállították a bejárat előtt, a gyászmenet pedig bevonult a templomba és itt elhelyezkedett.

A komor diszítésű gyászravatalon számtalan gyertya égett, melyek közt egy tálban pénz volt elhelyezve, hogy, a ki akart, kivehessen onnan egy dénárt és így mehessen offertoriumot adni «item multas alias candelas parvas super feretro una cum scutella, in qua erant pecuniae, ut qui velit, possit accipere unum denarium, *et ire ad offertorium*». Ezenfelül 27 font viaszgyertya és 10 darab zöldszínű fáklya volt előkészítve, a temetésen résztvevő előkelőbb egyének részére.

Midőn a gyászmisével az evangéliumhoz értek, az egyik szolga a paripával bejött a templomba és előbb a ravatalhoz, azután pedig ahhoz az oltárhoz vezette, a hol az offertoriumot felajánlották. Ezúttal csak egy oltár volt e célból kijelölve.

Az offertorium felajánlása úgy történt, hogy elő-

szőr a fegyverhordozó ment az oltárhoz, azután a paripát vezették ide és miután felajánlották, a plébános szolgálja elvezette a plébániára. Ekkor a jelenlevők a következő sorrendben járultak az oltárhoz offertoriumot adni: először jöttek a nemes urak kezükben a zöld fáklyákkal, azután a város polgárai, majd a nép, s végül a nők nagy számban, szegények és gazdagok vegyesen.

A szentmise végével a szomszédos falvakból szépszámban megjelent papság, megkerülvén a ravatalt, elmondotta a Misereret, De profundist, a Laudat anima mea Dominum kezdetű psalmust a hozzá tartozó imákkal. Végre, a Salve Regina eléneklése után a koporsót lebocsátották a sirba.

Ekkor a fegyverhordozó három darabra törte a kezében tartott lándsát e német szavak kíséretében: «Herr Christoph Perner von Schachen, Königlichem Majestät in Ungarn und Böhmen oberster Hauptmann in Zips. Heut Haubtmann und nimmermehr». A temetési szertartást végző plébános pedig háromszor földet hintett a koporsóra és megáldotta azt szenteltvízzel.

Végül a temetést rendező Ostermann minden miséző papnak 12 dénárt adott és néhány kisebb gyertyát.¹

A vízkereszti házszentelésen és a temetési s egyéb gyászszertartásokon kívül, volt még számos egyéb alkalom is, a mikor a hivek papjaikat adományokban, ajándékokban részesítették.

Hogy hányféle alkalomkor, mi mindenfélét kaptak a hivektől az egyháziak, legjobban megítélhetjük a következő esetből.

¹ Wagner: *Analecta Scephusii. Viennae, 1774. II. p. 156.*

1478-ban a bácsi egyházmegyéhez tartozó, szent keresztől nevezett kamenicai plébánia-egyház plébánosa Adalbert és többi papjai, úgymint: Demeter a Szűz Mária-oltár dékánja, Mátyás a szent Ilona, Miklós a szent Katalin, Flóris a Szentháromság, János a Boldogságos Szűz, István a Mindenszentek oltárának igazgatói közt egyenetlenség tört ki a szentségek kiszolgáltatása és a hivek által fölajánlott oblatiókon való megosztozás miatt. Miután az ügy már a bácsi püspökség előtt is megfordult, a pereskedő felek némely érdemes káptalani tag közbenjárására, a következő egyezsége léptek, melyet 1483-ban IV. Sixtus pápa is jóváhagyott.

Az oltárigazgatók, hiven a régi szokáshoz, a jövőben is kiszolgáltatják a szentségeket és elfogadják a hivek oblatióit; tehát misézhetnek, gyónathatnak, kereszthelhetnek, szóval végezhetik az összes szertartásokat, úgy magában az egyházban, mint azon kívül, kivéve azokat, a melyeket a székesegyházban a praelátus szokott végezni, mert itt ezek a plébánoshoz, mint lelkipásztorhoz, tartoznak.

A mit az oltárigazgatók a betegek ellátásakor kapnak, az legyen az övék; ha valamelyikök semmit sem kapott volna, annak egy kenyér ára legyen a jutalma.

A mit a hivek végrendeletileg a plébánosra hagyományoznak, az legyen az övé. Ellenben, ha a végrendelező akár az oltárigazgatók egyikére, akár pedig valamennyiökre hagyományoz valamit, annak kétharmadrésze legyen a plébánosé, egyharmada pedig az oltárigazgatóké, ha a hagyomány fejében nem kellett misét végezni. Ha a hagyomány misével volt egybekötve, úgy a plébános csak azt kapta meg, a mit rá hagytak.

Ha a hívők közül valaki ingatlant, művelés alatt állót, vagy parlagot hagyott végrendeletileg az oltárigazgatók egyikére, úgy ezt az illető egészen és minden kötelezettség nélkül megkapta.

A gyóntatónak azonban, ha a végrendekezésnél jelen volt, gondoskodnia kellett arról, hogy a végrendelező akaratát meg nem engedett módon ki ne játszzák.

Tilos volt a végrendelezőt rábirni akarni végső intézkedésének megmásítására is; legfeljebb tanácsolni lehetett neki és megfelelő, istenfélő alakban oktatni; egyébként egészen rá kellett bízni az illetőre a végrendekezést.

Ha valaki, beteg vagy egészséges, egyre ment, vánkosokat, lepedőket, ingeket, törülközőket, sarukat és más hasonló dolgokat hagyott valamelyik oltárigazgatóra, akkor ezt annak kellett megkapnia. Hasonlóképen az övé lett a kapott liba, csirke, pecsénye, hal, percc s egyéb ennivaló; a kenyéren, gyertyán és a készpénzen azonban meg kellett osztania társaival.

A mit a rokonok akár készpénzben, akár más alakban, segély vagy mise-stipendium fejében adtak, azt mindenki megtartotta magának.

Az ünnepnapokon, köznapokon, úgyszintén a temetések alkalmával följánlott oblatió, úgymint a kenyér, gyertya, lámpák, terítők, pénz és minden egyéb, a mit az oltárra tettek, a plébánost illette. Az eljegyzések alkalmával az oltárra tett pénz azonban az oltárigazgatóké lett.

A jegyeseknek a templomba való bevezetése alkalmával adni szokott kenyeret, csirkét és törölrühát a plébános kapta; három denár és ugyanennyi gyertya kivételével, a mi az oltárigazgatóknak jutott.

Ugyanigy osztoztak meg az avatáskor adni szokott oblatión is. A keresztelési adomány az oltárigazgatókat illette, a kenyér és csirke kivételével, mert ezt a plébános kapta.

A mit a nagybójtí gyóntatások alkalmával az asszonyok, leányok és gyermekek az őket meggyóntató oltárigazgatóknak szántak, azon valamennyien osztoztak; ellenben a férfiak adománya kétharmadrészből a plébánosé lett és csak egyharmadát kapták az oltárigazgatók. A mit a gyónó máskor jónak látott adni gyóntatójának, azt ez megtarthatta magának.

Háromkirályok vigiliáján, az oltárigazgatók által maguk közül kiválasztott divizor számba vette az összes házakat a községben s a mi a házszentelés alkalmával összegyűlt, azt mindannyiuk jelenlétében szétosztotta. A készpénz kétharmada ekkor is a plébánosnak jutott, míg a harmadik harmadot a divizor megtartotta magának.

Hasonlóképen az oltárigazgatóké volt a baksa-falvi és bodoni columbatió jövedelme, nemkülönben a gyóntatások fejében tett minden adomány is.¹

IV.

Ezek voltak azok az oblatiók, a melyeket a régi magyarok részint a szentmise-áldozat bemutatása alatt, részint bizonyos egyházi cselekvények alkalmával följajánlani szoktak.

Timon előtt, így olvassuk ezt munkájában, az eredmény tisztán áll ezekre az oblatiókra vonatkozólag.

¹ Vatikáni levéltár. Reg. Lateranensia. Sixti IV. Vol. 830. Fol. 43—53. t.

«Az egykori áldozati oblatiók, melyek lassankint bizonyos nagy ünnepekhez fűződnek, évenként visszatérő egyházi szolgáltatássá, szóval egyházközségi adóvá válnak (*proventus lecticalis*), a kegyyszer oblatiók pedig bizonyos egyházi cselekvényekért járó egyházi illetékekké (*proventus stolaris*)» (10. l.)

«Az általános jellegű egyházi szolgáltatás, az egyházközségi adó (párbér) behozatala nem okozhatott nagyobb nehézséget; könnyű volt arra alapot találni a szentírásban, mely úgy is csak általánosan szól a papok ellátásáról, könnyű volt azt az egyház isteni eredetű intézményeivel kapcsolatba hozni. Nagyobb nehézséget okozott azonban az egyházi illetékek (*stoladijak*) jogi megállapítása, mert a szent cselekvényeknek vagyoni értékért teljesítése simoniát képezett. Ezen fölfogásnak megfelelőleg ismét és ismét megtiltatik úgy a partikularis, mint a közönséges zsinatokon, hogy a papi rend tagjai bármely egyházi cselekvényért díjat követeljenek. A szükség hatalma azonban ezen irányban is győzött. És hosszas harc után a végeredmény az lett, hogy a lelkésznek nem szabad ugyan a vallási cselekvényért díjat kikötni, annak teljesítését a díj lefizetésétől függővé tenni, de a *laudabilis consuetudo* alapján megállapított szolgáltatást követelheti.» (12. l.)

A mit Timon a stóladijak felől mond, abban körülbelül igaza van. Körülbelül, mondjuk, mert hazai viszonyainkat e tekintetben sem ismeri eléggé.

A stóladijak csakugyan azokból az oblatiókból keletkeztek, a melyeket a hivek bizonyos szertartások végzésekor, bizonyos szentségek kiszolgáltatásakor ajánlottak föl papjuknak.

Az egyház sokáig következetesen ellenzi, hogy

szolgái ezen egyházi cselekvények fejében díjakat követeljenek maguknak. És ellenőrzi is, hogy tiszteletben tartják-e ezen rendelkezését. Midőn 1397-ben Kanizsay János esztergomi érsek De Pontho Antal sebénicoi püspök és érseki helynök által egyházlátogatást végeztetett az esztergomi székesegyházban, a helynök egyebek közt arra nézve is kérdést intézett a káptalanhoz, vajjon a keresztség, gyónás, Oltáriszentség, házasság, utolsókenet szentségének kiszolgáltatásakor és a temetések fejében, nem szoktak-e a hivektől valamit kérni és ha igen, mit?

Mire a kanonokok azt felelték, hogy hallották, miszerint néhány domonkosrendű szerzetes, a kikre a nagyheti gyóntatást bízni szokták, föllépett ily követeléssel a gyónókkal szemben; hogy azonban a szent Kereszt oltárának igazgatója, a ki a székesegyházban a plébánosi teendőket végzi, kérne valamit, arról nemcsak nincs tudomásuk, de nem is hiszik, hogy ezt megtenné, mert jó és tisztességes papnak ismerik.¹

Még száz esztendő múlva sem enyhül az egyház szigora e tekintetben. Az 1494. évben megtartott nyitrai zsinat is úgy rendelkezik, hogy a gyermekek keresztelese, úgyszintén a gyóntatás, esketés, temetés fejében ne merészeljenek az egyháziak akár valami jutalmat kieszközölni, akár erre nézve valami ígéretet kicsikarni a hivektől. Ha azonban ezek a szertartás után valamit önként, nem mint köteles tartozást, hanem tisztán vallásos buzgóságból följánlottak volna, azt nagy köszönet mellett szabad volt elfogadniok.²

¹ Visitatio capituli e. m. Strigoniensis. A. 1397. p. 52.

² Péterffy: I. p. 282.

Ámde azért nagyon csalódnék, a mint csalódott Timon is, a ki azt hinné, hogy sok helyen nem voltak ezek az adományok kötelező tartozások, még pedig nem csupán a *laudabilis consuetudo* alapján, már a középkorban is. Az ország nem egy részében jóval előbb, mint a nyitrai zsinatot megtartották, egész részletesen megvolt már állapítva, mikor mit tartoznak a hivek fizetni papjaiknak, még pedig valóságos írásbeli szerződés alakjában.

Elég legyen e tekintetben arra hivatkoznunk, a mit 1322-ben, tehát több mint másfélszázaddal a nyitrai zsinat előtt, az elefánti plébánián tapasztalunk, a hol a jobbágynépeknek a következő stóla-dijakat kellett fizetniök azon megállapodásnál fogva, a mely egyrésről János plébános, másrésről az alsó és felső elefánti nemes urak közt létrejött.

Minden jegyes, esküvője alkalmával vagy egy törülközőt vagy 12 dénárt tartozott adni; minden fiúgyermek megkeresztelése alkalmával egy kalácsot és egy tyúkot; az anya, szülése utáni negyvenedik napon minden kisdéd után ugyanennyit; a temetés után a harangozó részére egy dénárt; a plébánosnak a psalmusok elmondásáért 12 dénárt; a halottakért végezni szokott vigiliákért ugyanannyit; a halál 7. és 30. napján, nemkülönben annak évfordulóján, úgyszintén ha valaki fából vagy kőből siremléket emeltetett, két kalácsot, egy csirkét, egy sajtot, egy rétest és egy korsó sört tartozott adni; item *quandocunque ex parochianis ante juramentum cum sua conjuge fieri debendum contraheret seu eandem carnaliter cognosceret*, 104 dénárt; a ki más faluban házasodott vagy tartotta eljegyzését 12 dénárt; ha pedig esküvő vagy eljegyzés nélkül vitte át a leányt valaki más

községbe, akkor az, a kinek lakásában annak előtte tartózkodott, akár atyja, anyja, testvére volt az illetőnek, akár hozzá idegen, 12 pensa denárt fizetett.

A hivek által bármely szent tiszteletére adott vendégeskedés alkalmával, a leölt marha bőrét és husának negyedrészt, ezenfelül egy asztalterítőt, négy kalácsot és egy csöbörre való sört kapott a plébános; kisebb fajta lakomák után 60 denárt.

Ha valamelyik asszony törvénytelen gyermeket szült, 104 denárt fizetett.

Nem tartoztak azonban a hivek gyermekeik keresztelése és katekizálása alkalmából gyertyapénzt adni.¹

Az egyes szentségek kiszolgáltatásával, egyházi szertartások végzésével kapcsolatban adni szokott oblatiók tehát már elég korán, a XIV. század elején, sok esetben kétségkívül a szokásjog alapján, nem ritkán azonban a földesurak és a plébános közt létrejött megállapodás erejénél fogva, kötelező erejű szolgáltatásokká alakultak át. Természetesen, miután egyesekkel szemben teljesített egyházi cselekmények végzésével állottak összefüggésben, a kötelezettség is csak egyesekre nézve állott fön, és csak annyiban, a mennyiben a plébános ténykedését igénybe vették.

Az áldozati oblatiók ellenben — Timon szerint — évenként teljesítendő egyházi szolgáltatatássá alakultak át, egyházközségi adóvá, a parochia összes hiveire nézve, tekintet nélkül arra, hogy éltek-e a plébános fáradtságával vagy sem.

Timonnak mindenek előtt nincs igaza abban, hogy az oblatiók *egyházközségi adóvá* alakultak át.

¹ Anjoukori okmánytár II. 12.

Egyházközségi adó alatt, mint már Rajner is szövé tette, csak olyan adót érthetünk, a melyet vagy az egyházi hatóság vetett ki egyoldalúlag a hivekre, vagy pedig az autonóm joggal bíró egyházközség állapított meg a maga tagjaira nézve.

Azt, hogy a püspök maga állapította volna meg a kötelező oblatiókat, ezek alanyát és mértékét, Timon sem állítja. Ahhoz pedig, hogy a hivek önmagukat adóztatták volna meg, föltételeznünk kellene, hogy községeink, mint egy plébánia hivei, bizonyos önkormányzati, adókivetési jogokkal voltak már a középkorban fölruházva.

Már pedig sem az általános egyházjog, sem pedig régebbi egyházi vagy világi törvényeink ily, bármily csekély jogkörrel bíró községeket, nem ismernek. Az a kötelek, mely a hiveket plébániájukhoz fűzi, nem hozza a hiveket egymással jogi viszonyba, hanem csak a plébániával magával.

Ha pedig nem volt egyházközség, nem lehetett egyházközségi adózás sem. És ha Timon ennek dacára egyházközségi adókról beszél a középkorban, vagy akár a későbbi századokban is, a modern jogi intézményeket és eszméket az ezekre nézve teljesen idegen talajba ülteti át.¹

De nincs igaza Timonnak abban sem, hogy ezek az áldozati oblatiók akármiféle kötelező szolgáltatássá alakultak volna át.

Az átalakulás — szerinte — akként ment végbe, hogy az áldozati oblatiók előbb, lassanként, bizonyos nagyobb ünnepekhez fűződtek.

Nem tudjuk, honnan merítette ezt az állítását

¹ Uj Magyar Sion. 1886. évf. 172. l.

Timon, mert ha egy két külföldi zsinat határozatai közt találunk is oly irányú intézkedést, hogy a hivek legalább az év nagyobb ünnepein ajánlják föl adományaikat, ez még távolról sem jelenti azt, hogy oblatiókat csak ilyen ünnepélyes alkalmakkor lehetett adni, sem pedig, hogy a hivek más napokon oblatiókat ne adjanak; hanem a zsinatok legfeljebb azt akarták ezzel elérni, hogy olyanok, a kik más-kor nem adnak, legalább ezeken a jelesebb ünnepeken ajánlják föl áldozati oblatióikat.

Egyébiránt, bármily értelmet tulajdonítsunk e külföldi zsinati határozatoknak, nálunk nemcsak nem akadunk ily intézkedés nyomára, hanem ellenkezőleg, a hol emlékeinkben ezen áldozati oblatiókról említés történik, ott rendszerint azt olvassuk, hogy ezen oblatiók épenséggel nincsenek bizonyos nagyobb vagy kisebb ünnepekhez fűzve.

Váradnak Velence nevű külvárosában, 1340 táján, Báthory András püspök kőből egyházat építtetett — hazánkban akkor még elég gyakoriak voltak a fából épült templomok — melyet plébánia-egyházzá tett. Később a hely alkalmas volta arra indította, hogy a plébánia-egyház mellé, szent Klára rendje részére, apácakolostort alapítson.

Felépülvén a zárda, a püspök, hogy minden viszálynak és egyenetlenségnek elejét vegye, szükségesnek látta a zárda lakóinak viszonyát rendezni a plébánia-egyházzal szemben. Egyebek közt tehát azt is meghatározta, hogy miként osztozzanak meg a plébános és az apácák azokon az oblatiókon, a melyeket *akár az ünnepi nagymiséken, akár közönséges hétköznapiokon, akár pedig a megholtakért bemutatandó szentmiséken fognak a hivek följajánlani*: «in

omnibus oblationibus seu offertoriis, *tam in missis defunctorum*, quam in solemnitatibus festivitatum et *aliis diebus communibus* provenientibus.»¹

Az esztergomi káptalan 1397. évi visitationalis jegyzőkönyvében szintén külön intézkedéssel találkozunk arra nézve, hogy kié legyen az egyik oltáron nap nap után följánlani szokott adomány: *offertorium altaris missarum quotidianarum*.²

Az oltáriszentség tiszteletére 1402-ben Lőcsén megalapított jámbor társulat szabályai is azt írták elő, hogy a tagok minden kántorbójt után következő vasárnapon, a vesperák alkalmával, végezzék el elhunyt társaikért az egész vigiliát; hétfőn pedig, a reggeli szentmise után, gyászmisét mondassanak éretük, a melyen a férfiak énekeljenek és úgy a férfiak mint a nők offertoriumot adjanak «dy Bruder selber singen sullen, und alle Bruder und Schwestere tzu Offer gen sullen».³

Hasonlóképen azt olvassuk az 1478. évi egyezségben is, hogy Kamenicán a hivek egyaránt adtak oblatiókat ünnepeken és köznapokon: *oblagia vero tam diebus festivis quam etiam feriatis*.⁴

Különben a dolog természeténél fogva sem lehetséges, hogy az áldozati oblatiók bizonyos nagyobb ünnepekhez fűződjenek.

Az áldozati oblatióknak igen jelentékeny részét ugyanis a hívők a halottakért bemutatni szokott gyászmiséken szokták volt följánlani. Ezeket a miséket akkor kellett elvégezni, a mikor valamelyik csa-

¹ Fejér VIII. 4. 587. ² Visitatio capituli e. m. Strigoniensis A. 1397. p. 32. ³ Wagner: Analecta Scepusii I. p. 101.

⁴ Vatikáni levéltár i. h.

lábban haláleset történt, rendszerint a temetés napján, vagy pedig később, évről évre a halál, esetleg temetés évfordulója alkalmából, nem pedig a nagyobb ünnepeken.

Azok közt az oblatiók közt pedig, a melyeket a gyászmiséken mutattak be és azok közt, a melyeket máskor, mondjuk, nagyobb ünnepeken ajánlottak föl, nem volt semmi különbség. Az egyik épen olyan áldozati oblatió volt mint a másik, a melyet a hivek a szentmise alatt helyeztek az oltárra. Csak-hogy, míg a vasárnap vagy ünnepen följánlott oblatió által rendszerint az élők maguk kívántak a szentmise-áldozat gyümölcseiben részesülni, addig a gyászmiséken adott oblatiók által a megholt hivek lelki üdvét kívánták ilyen értelemben előmozdítani.

Ha Timonnak a legcsekélyebb tudomása lenne azokról a szokásokról, a melyeket hazánkban az áldozati oblatiók körül követtek, akkor azt gondolhatnánk, hogy tévedésbe ejtette őt, a mit számos leány-egyházban tapasztalunk.

Voltak ugyanis leány-egyházak, a melyeknek hiveire nézve egyes nagyobb ünnepeken elő lehetett írva, hol adjanak oblatiót, ha ugyan szándékukban állott adni.

Ez az eset mindannyiszor előállott, ha a leány-egyház hiveire nézve kötelezőleg kimondotta a püspök akkor, a mikor a leány-egyház alapítására engedélyt adott, hogy egyes nagyobb ünnepeken tartoznak az anya-egyházban tartandó istenitiszteleten megjelenni.

A bessenyői hivek, midőn a győri püspök 1299-ben hozzájárult ahhoz, hogy maguknak külön papot tarthassanak, kötelezték magukat, hogy a nagyobb ünnepeken, úgy mint Karácsony, Vízkereszt, Husvét,

Mennybemenetel s a templom védőszentjének napján az anya-egyházba fognak menni és oblatióikat is ott fogják fölajánlani.¹

Hasonlóképen elismerték 1375-ben a szent Kozma és Dömjén tiszteletére alapított kápolna fölszentelése alkalmával az alapító nemesek, hogy Karácsonykor, Husvétkor, a Boldogságos Szűz öt ünnepén, Pálma vasárnapján és Nagypénteken tartoznak jobbagyaikkal együtt az anya-egyházban megjelenni.²

Hogy az oly helyeken, a hol a püspök ezt megállapította, az év nagyobb ünnepein az összes hivek az anya-egyházban gyűltek össze az istenítiszteletre és hogy ehhez az anya-egyház papja mint bizonyos előjoghoz ragaszkodott, azon épen nincs mit csodálkozni, ha tekintetbe vesszük, hogy nagyobb ünnepeken a hivek fogékonysága is nagyobb volt a jámbor szokások megtartása iránt, de meg a hivek is nagyobb számmal jelentek meg a szentmisén s így a hivek oblatiói révén ezen előjog egyúttal bizonyos nagyobb anyagi előnyökkel is járt reá nézve.

Az oly esetben tehát, a mikor a leány-egyház hivei valamely okból nem tartották magukat ehhez a szabályhoz, a plébános nem mulasztotta el illetékes helyen orvoslást keresni ez ellen. Mint a hogy a szent Kozma és Dömjénről nevezett káldi egyház papja tett 1294-ben. A győri püspök ugyanis néhány évvel előbb, a mikor hozzájárult a kápolna létesítéséhez, akként intézkedett, hogy a kápolna papjának ne legyen joga sem temetni, sem gyóntatni, hanem egyháza mint processionalis egyház legyen az anya-egyháznak alárendelve, a hová nagyobb ünnepeken

¹ Fejér VI. 2. 228. ² U. ott. IX. 5. 65.

a hivek is járjanak. A kápolna papja azonban keresztül vitte kegyurainál, hogy a hiveket ne engedjék az anya-egyházba járni és itt oblatiókat adni. A plébános erre panaszt emelt ellene a győri püspöknél, a ki el is tiltotta őt az elkövetett visszaélésektől.¹

Ha azonban el volt is rendelve bizonyos leány-egyházaknál, hogy néhány jelesebb ünnepen a hivek a szentmisét az anya-egyházban hallgassák és oblatióikat is itt ajánlják föl, ez még nem jelentette, hogy most már *csakis* ily nagyobb ünnepeken adhattak oblatiót és *csakis* az anya-egyházban ajánlhatták föl ezt — ha az oblatiók, mint Timon állítja, bizonyos nagyobb ünnepekhez fűződtek volna, úgy ennek kellett volna bekövetkeznie — hanem az volt ennek az értelme, hogy a hivek e kiválóbb ünnepeken kötelesek lévén az anya-egyházban megtartott istenitiszteleten részt venni, a mit oblatiónak szántak, azt itt is kellett följánlaniok, egyéb alkalmakkor és napokon azonban nemcsak adhattak, hanem szoktak is adni oblatiókat a saját egyházukban.

Ha a leány-egyház oly távol esett az anya-egyháztól vagy pedig a hivek oly hegyes, ingoványos vidéken laktak, hogy az év bizonyos szakaiban úgyszólván a lehetetlenséggel volt határos a materbe eljutni vagy más okból is, ha a püspök jónak látta, a leány-egyház hiveit fölmenthette azon kötelezettség alól, hogy némely nagyobb ünnepen az anya-egyházban megjelenjenek. Ilyenkor azután a leány-egyház hiveinek bizonyos, szintén meghatározott ünnepnapokhoz kötött adományokkal kellett az anya-egyházhoz való tartozásukat elismerni és tanúsítani.

¹ Hazai okmánytár VIII. 339.

A németszőlgyémi telepések például 1291-ben oly kikötés mellett kaptak engedélyt az esztergomi érsektől plébánia-egyház építésére, hogy ők maguk két, plébánosuk pedig egy márkát fizessen minden év szent Mihály napján a magyarszölgyémi anya-egyház papjának.¹

A csütörtökhelyi anya-egyházhoz tartozó leány-egyházak pedig a materrel létrejött megállapodás értelmében «praetextu filiationis» ezeket az adományokat szolgáltatták be az anya-egyházba 1349-ben. A tamásfalvi vendégnépek minden évben szent Márton hitvalló napján a plébánosnak 24 garast, az anya-egyháznak 3 font viaszt. A bethlenfalvi nemesek Gyertyaszentelőkor a plébánosnak 24 garast, a templomnak 2 font viaszt. Savnik község népe Husvétkor a plébánosnak 24 garast és a templomnak viaszt. A viderniki lakosok a plébánosnak 2 hold szántóföldet vettek egyszersmindenkorra, a templomnak pedig minden szent Mihálykor 2 font viaszt adtak. A hozeleciek Gyertyaszentelőnapján a plébánosnak 24 garast és a templomnak szent László ünnepén 6 font viaszt. A machafalviak a plébánosnak 24 garast és a templomnak nagybőjt közepén 3 font viaszt. A vulmaniak keresztelő szent János napján és Karácsonykor a plébánosnak 54 garast és az egyháznak 3 font viaszt. A pikóciak a nagybőjt derekán a plébánosnak 26 garast és a templomnak 2 font viaszt. Végül a vitkóciak ugyancsak a nagybőjt közepén a plébánosnak 6 garast és az egyháznak 2 font viaszt.²

¹ Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Strigonii, 1874. I. 276.

² Schmauk: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. Szepesváraljae, 1889. II. 101.

Miután ezek az adományok minden valószínűség szerint összefüggésben állottak azzal a körülménnyel, hogy az anya-egyház és papja ezen leány-egyházak hivei részéről még az év nagyobb ünnepein sem részesült az áldozati oblatiókban, a mellett, hogy más egyéb jövedelmektől is elesett, ha egyáltalában szó lehetne az oblatiók átalakulásáról, úgy csakis ezekben a garasokban és viasz-adományokban kellene keresnünk némely helyen a régi oblatiókat, nem pedig a párbérben. Azonban, ha ezen adományokat kizárólag az elmaradt oblatiók fejében fizették volna is a leány-egyházak hivei, a mit nem lehet mondani, az oblatiók teljes átalakulásáról még ebben az esetben sem lehetne szó, mert hiszen azok az oblatiók, a melyeket a hivek a saját templomaikban adtak, ez által még nem lettek megszüntetve.

Azt írja továbbá Timon munkájában, hogy az előbb bizonyos nagyobb ünnepekhez fűződő oblatiók «évenként visszatérő kötelező egyházi szolgáltatással, szóval egyházközségi adóvá váltak», még pedig azokra nézve, «a kik a parochialis kényszernél fogva a lelkési funkciókat igénybe venni jogosítvák és kötelezők» a lelkész ellátása céljából.

Általános egyházbírói szempontból már körvonaloztuk álláspontunkat Timon ezen elméletével szemben és kifejtettük, hogy az oblatiók átalakulása kötelező természetű szolgáltatássá, úgy, a hogy azt Timon képzei, sehol a világon létre nem jöhetett. Mert ha az oblatiók kötelezővé válhattak is bizonyos körülmények közt a *laudabilis consuetudo* alapján, ez a kötelezettség nem volt olyan, hogy a plébános jogigényeit egyesekkel szemben érvényesíthette volna. Már pedig a párbér mindenkor olyan természetű

köteles tartozás volt, a melyet sohasem az egész hívőközönséggel, hanem csakis egyes hivekkel szemben lehetett és kellett realizálni.

Azonban nemcsak egyházjogi szempontból nem állhat meg Timon elmélete, hanem azon okból sem, mert történelmi emlékeink a mellett tanúskodnak 1. hogy az áldozati oblatiókat nálunk sohasem tekintették kizárólagos parochialis szolgáltatásoknak és 2. hogy az áldozati oblatiók sem a parochialis kényszer folytán, sem a lelkészek ellátása céljából, sem más valamely úton és okból nem alakultak át semmiféle kötelező egyházi szolgáltatássá, hanem változatlanul megmaradtak önkéntes adományoknak egészen napjainkig.

Ha az áldozati oblatiók parochialis szolgáltatásoknak tekintettek volna, akkor a hiveknek csakis saját parochialis egyházukban lehetett volna adományaikat följánlani. Már pedig tudjuk, hogy idegenek is adhattak bármely egyházban oblatiót.

A XIII. század közepe táján az egi egyházmegyehez tartozó papság azzal a panasszal fordult a pápához, hogy a püspök, a nagyprépost, főesperesek, és kanonokok a falusi egyházak majdnem minden jövedelmeit magukhoz vonják és számukra alig valamit hagynak meg a tizedekből, az oblatiókból és obventiókból.

IV. Ince pápa előbb káplánját, Ubaldus mestert bizta meg a panasz tárgyának megvizsgálásával, azután pedig néhány hazai főpapot küldött ki az ügy elintézésére.

Ezek eljárván megbízatásukban, a következő ítéletet hozták. A tized negyedrésze legyen a lelkészkedő papságé; a másik negyed fordítottassék az illető egyház szükségleteire, világításra, egyházi fölszerelésekre stb., a többit pedig kapja meg a püspök. Ezen-

felül annak a készpénznek, arany vagy ezüstneműeknek a kétharmadát, a mit akár a plébánia hivei, akár mások följánlanak *quae a parrochianis vel aliis Christifidelibus offeruntur*, szintén a püspök kapja meg; a pénz egyharmadát pedig, valamint a följánlott kenyeret, húst, gyertyát egészen, a plébánosok. Ezt az ítéletet 1255-ben a papság kérelmére IV. Sándor pápa is jóváhagyta és megerősítette.¹

A váradi káptalan legrégibb statutumai közt is találunk egyet, mely arra nézve intézkedik, mi történjék azokkal az oblatiokkal, a melyeket a szent László ereklyéihez zarándokló hivek szoktak itt följánlani.² E zarándokok pedig nemcsak Várad környékéről sereglettek ide, hanem az ország legtávolabbi részeiből és soraikban nem egyszer koronás főket is találunk, a kik épen nem fukarkodtak adományaikkal. Hiszen Árpád és vegyes házi királyainknál azt mondhatnók szokásban volt, hogy megkoronáztatván szent István koronájával Székesfehérvárott, innen egész kíséretökkel szent László sirjához zarándokoltak, esküdni arra a szent sirra, hogy mint egykor annak csendes lakosa, úgy ők is népük boldogságában fogják keresni örömeiket.³

Ez mind azt tanúsítja, hogy a hiveknek igen is szabadságukban állott más egyházakban is nemcsak ájtatoskodni, hanem épen ezen ájtatoskodással kapcsolatban oblatiot is adni és hogy a régi magyarok e szabadsággal mindenkor éltek is.

Ha az áldozati oblatiok a parochialis kényszer

¹ Wenzel: Árpádkori új okmánytár. Pest, 1869. VII. 390.

² Bunyitay: A váradi káptalan legrégibb statutumai p. 60.

³ Bunyitay: A váradi püspökség története. Nagyvárad. 1883. I. 84.

folytán váltak volna kötelezőkké, akkor ezekhez csak a parochia papjának lett volna joga, akkor ezek csak őt illették volna meg, mert az oblatiokat a hivek csakis a plébános ellátása céljából lettek volna kötelezve nyújtani, nem pedig, hogy ezekben más egyháziak is részesedjenek, a kik a parochiával semmiféle összeköttetésben, kapcsolatban nem állottak.

Már pedig nemcsak a püspök, a ki utóvégre is úgy tekintendő, mint az egyházi vagyonnak az egyházmegye területén legfőbb kezelője, kaphatott ebből, mint főntebb láttuk, bizonyos részt, hanem a káptalani tagok is.

A győri egyházmegyében pl. a XIII. század közepe táján épen az volt a baj, hogy a kanonokok nagyon is nagy részt követeltek ezekből maguknak. Mire az ország nagyjainak, elsősorban természetesen magának Omode püspöknek hozzájárulásával, IV. Béla király 1255-ben úgy rendezte a kérdést az egyházmegyei papság és a kanonokok közt, a mibe azután ezek is belenyugodtak, hogy a tizedek quartáinak negyed-részt a lelkészkedő papság kapja meg, háromnegyed részét pedig a székesegyházi kanonokok. Az oblatiok, obventiok és mortuariák ellenben a plébánosokat illessék egészen, kivévn, a mi az egyes egyházaknál a védőszent ünnepén befolyt, mert ezt a kanonokoknak jelölte ki a király, úgy azonban, hogy a káptalani tagok ennek átvételével ne világi egyént bizzanak meg, hanem egyházi embert.¹

Sőt nemcsak kanonokok, hanem szerzetesek, apácák is élvezhették ezeket az oblatiokat. A budai királyi kápolnában befolyt áldozati adományokat min-

¹ Hazai okmánytár. VIII. 63.

denkor a margitszigeti apácák kapták meg, csak 1332-ben kénytelenek panaszuikkal a pápához fordulni, hogy a kápolna papjai ezeket az oblatiokat visszatartják és saját céljaikra fordítják.¹ Tudjuk továbbá, hogy midőn Báthory András püspök rendezte 1342-ben az általa Várad-Velencén alapított klarisszáknak a plébánia-egyházhoz való viszonyát, egyebek közt azt is szabályozta, hogy a plébánia-egyházban különféle alkalmakkor bemutatott szentmisék alatt följánlott oblatiokat kétharmadrészben a plébános kapja meg, egyharmadban pedig az apácák, ha a szentmisén ők is jelen voltak. Ha az apácák valamelyik szentmisén nem vettek részt «si autem non coofficiarent», akkor minden a plébánosé lett és az ő káplánjaié.²

Esztergomban pedig a XIV. század végén, dacára hogy a székesegyházban a szent Kereszt oltárának igazgatója volt megbízva a szentségek kiszolgáltatásával, ő volt tehát a várban, a székesegyházban a plébános, az itt följánlott oblatiokat még sem ő kapta meg, hanem az értékesebb arany, ezüst adományokat a káptalan, a közönségesebb oblatiokat pedig a karkáplánok, praebendatusok. De még ezek sem mindig. Mert pl. a Boldogságos Szűz oltárán, Nagyboldogasszony ünnepén adott oblatio az oltár igazgatóját illette, úgyszintén az is, a mi a kora reggeli órákon mondott szentmiséken begyűlt. Azokon az ünnepeken, a mikor valamelyik oltárnak a védőszentjét ünnepelték, hasonlóképen az oltárigazgatóé lett az oltárra följánlott adomány. Kivéven Pálmavasárnapját, a mikor a succentor kapta azt meg és Nagypénteket, a mikor a sekrestyében adott oblatio a subcustosé volt.³

¹ Anjoukori okmánytár. II. 587.

² Fejér. VIII. 4. 585.

³ Visitatio capituli e. m. Strigoniensis. A. 1397. p. 32, 40.

Az áldozati oblatiok tehát sem oly összefüggésben nem voltak a parochialis kötelekkel, hogy ezeket a hivek csakis saját parochialis templomaikban ajánlhatták volna föl, sem pedig, hogy az oblatiokban csakis az illető parochia plébánosa részesedhetett volna.

Még kevésbé lehet azt mondani, hogy az áldozati oblatiok kötelező szolgáltatásokká, egyénenként érvényesíthető tartozásokká alakultak át.

Egyik-másik külföldi zsinat megkísérlette ugyan ezeket az oblatiókat positiv törvénnyel kiróni a hivekre, úgy látszik azonban csekély eredménnyel.

Az 1536-ban megtartott első kölni zsinat pl. kimondotta, hogy minden egyes hívő az év folyamán legkevesebb négyszer, úgy mint Karácsony, Husvét, Pünkösöd, Nagyboldogasszony napján legalább két denárt adjon. Mert ennyit fölajánlani senkire sem járhat megerőltetéssel. Ki lenne oly alacsony lelkű, kérdi a zsinat, hogy ne tartaná méltányosnak a földi javakból valami csekélységet nyújtani annak, a kitől a lelki jókat nyeri? Mindenki tudja, hogy a ki az oltárnál szolgál, annak az oltárról is kell részesednie. Mert az Úr úgy intézkedik, hogy a kik az evangéliumot hirdetik, azok az evangéliumból éljenek is. Ha azonban valaki egy alkalommal nem akarna adni, azt megteheti. Nehogy azonban a plébános e fölött hiveivel viszályba keveredjék vagy valamely irányban gyanu merüljön föl ellene, inkább a templomatyá vagy más megbízható egyén gyűjtse össze az adományokat és szolgáltatassa át a plébánosnak.

A zsinat azonban ezzel nem akarta megváltoztatni azt a dícséretes szokást, mely magában Kölnben

fönnállott, mindaddig, míg az egyháziak ellátásáról itt gondoskodva lesz.¹

A zsinat a városban fönnálló gyakorlat alatt minden valószínűség szerint azt értette, hogy itt a hivek elegetőképen járulván az egyháziak fönttartásához azon oblatiok által, a melyeket tetszésük szerinti időben és nagyságban ajánlottak föl, ezen változtatni nem látta indokoltnak.

A zsinati intézkedésnek azonban nem lett meg a kívánt fogamatja. Annyira nem, hogy a tizenhárom évvel később megtartott második kölni zsinat sajnálattal kénytelen szóvátenni, hogy az oblatiok újabban úgyiszlóván teljesen megszűntek. Fölhivta tehát a papságot, buzdítsák, oktassák a népet, ne térjenek le őseik nyomdokairól, hanem igyekezzenek bármily csekély adománynyal Isten iránt való hálájukat kifejezésre juttatni.²

Az 1565. évi milanói zsinat pedig — mint ezt már említettük — annyira ment óvatosságában, csakhogy a hiveket megőrizze minden kényszertől ezen oblatiok följajnlása körül, hogy még a módot is meghatározta, a melylyel ezen oblatiokat össze kellett gyűjteni.³

Hazánkban az egyházi törvényhozás nem is gondolt soha arra, hogy ezeket az áldozati oblatiokat kötelező szolgáltatásokká tegye az egyes hívókra nézve.

Hogy pedig ezen oblatiok a laudabilis consuetudo alapján alakultak volna át jog útján érvényesíthető tartozásokká, oly önkényes állítás, a melyet Timon semmivel sem tud igazolni.

Nem képes egyetlen oly történelmi emléket föl-

¹ Mansi XXXII. 1271. ² U. o. XXXII. 1391. ³ U. o. i. h.

kutatni, mely arról tanuskodnék, hogy az oblatiok kötelező tartozásokká változtak át. És nem képes az országban egyetlen oly plébániára rámutatni, a melyről be tudná bizonyítani, hogy itt az oblatiokat a *laudabilis consuetudo* párbérré alakította át. Még pedig azon egyszerű oknál fogva nem képes erre, mert történelmi emlékeink, forrásaink egyértelműleg, kivétel nélkül a mellett tanuskodnak, hogy az oblatiok mindenkor, minden legcsekélyebb átalakulástól menten megmaradtak önkéntes adományoknak, a melyeket a hívek akkor adtak, a mikor erre elhatározták magukat és oly mértékben adták, a mint ezt vagyoni viszonyaik és buzgóságuk megengedte, előírta.

Középkori okleveleink kifejezetten megkülönböztetik a plébánosi jövedelmek közt az olyanokat, a melyeknek minden körülmények közt be kellett folyniok és azokat, a melyek a hívek önkéntes adományaitól voltak függővé téve. Az elsők voltak az *«obventiones necessariae»*, az utóbbiak pedig az *«obventiones voluntariae»*.¹

A kötelező obventiok voltak a tized, a zsengék és mások; az önkéntesek pedig az oblatiok, mortuariak és hasonlók,² vagyis azon jövedelmek, a melyek — mint Artolf győri püspök 1267-ben megjegyzi — *«qui a fidelibus in ecclesia collati fuerint et oblati.»*³

Az önkéntes adományokból előálló jövedelmek

¹ Hazai okmánytár. VII. 122.

² Ita tamen, quod necessariae obventiones, videlicet decimae, primitiae, aliae matri ecclesiae reserventur, voluntariae autem ad sustentationem officiantis capellae. U. o.

³ Hazai okmánytár VI. 147.

egyrésze, t. i. az egyes egyházi ténykedésekkel kapcsolatban felajánlott oblatiok, idővel kötelező szolgáltatássá, stóladijakká alakultak át; az áldozati oblatiok ellenben megmaradtak továbbra is önkéntes adományoknak, a melyeket a hivek, hiven az ősrégi szokáshoz, az oltáron helyeztek el.

Az áldozati oblatiokról okleveleink ilyen kifejezések kíséretében emlékeznek meg: «quidquid in celebratione — missae — oblatum fuerit» (1299);¹ «in omnibus oblationibus tam in missis defunctorum quam in solemnitatibus festivitatum» (1342);² «oblationibus infra missam ad altare oblatis», «oblationes infra missam offerendas» (1342 előtt);³ «offertorium missarum», «offertorium quod venit ad altare» (1397);⁴ «obligia ad aram provenientia» (1478)⁵ stb.

A hivek által az oltárra helyezett adományokat okleveleink, mint látjuk, hol oblatioknak, ritkábban oblagiaknak, hol pedig offertoriumnak nevezik.

Oblatioknak inkább a régebbi századokban. «De oblationibus» (1245);⁶ «oblationes» (1249);⁷ «partem oblationum» (1267);⁸ «oblationem» (1279);⁹ «per retractionem oblationum» (1300);¹⁰ «oblationes» (1302);¹¹ «oblationum» (1332).¹² *Offertoriumnak* inkább a XIV., XV. és XVI. századokban, a mikor az áldozati adományok mindjobbban kezdenek készpénzre és legfel-

¹ Fejér VI. 2. 228.

² U. ott VIII. 4. 587.

³ Bunyitay: Váradí káptalan legrégibb statutumai p. 60. 83.

⁴ Visitatio capituli e. m. Strigoniensis A. 1397. p. 32.

⁵ Vatikáni levéltár i. h.

⁶ Fejér IV. i. 372. ⁷ Wenzel VII. 303. ⁸ Hazai okmánytár VI. 147. ⁹ Wagner: Analecta Scepusii III. 11. ¹⁰ Fejér VI. 2. 268. ¹¹ Anjoukori okmánytár I. 21. ¹² U. ott. II. 587.

jebb még gyertyára szorítkozni «In omnibus oblationibus seu offertoriis» (1342);¹ «in offertoriis» (1355);² «partem offertorii» (1393);³ «offertorium missarum», «offertorium quod venit ad altare» (1397);⁴ «offertoriorum» (1437);⁵ «offertorium et proventus» (1483);⁶ «in offertorio» (1521);⁷ offertorium» (1530);⁸ «offertoria» (1531);⁹ «offertoria» (1539).¹⁰

Az emberek ragaszkodása az ősi szokásokhoz, a hívő lelkek indokolt vágyakozása az után, hogy a szentmise-áldozat bemutatása alatt följánlott áldozat-adományaikkal is tanusítsák Isten iránt érzett hálájukat és magukat szent malasztjaira, áldásaira továbbra is érdemesekké igyekezzenek tenni, biztosította az oblatiok fönnmaradását a későbbi századokban is. Dacára annak, hogy a XVI. században a reformáció prófétái a szepesváraljai plébánossal azt hirdették, hogy «missas, matutinas, vespervas, *offertoria* et bona opera, et orationes, esse blacterationes, et non esse de necessitate salutis.»¹¹

Annyiban azonban mégis történt változás, hogy a hivek nem helyezik többé az oltárra áldozati adományaikat, hanem a templomszolga által körülhordozott perselybe teszik azokat és hogy ezen adományok nem illetik meg mindig az egyház papját, hanem csak bizonyos nagyobb ünnepeken és még

¹ Fejér. VIII. 4. 587. ² Anjoukori okmánytár VI. 289.

³ Fejér. X. 2. 150. ⁴ Visitatio capituli e. m. Strigoniensis i. h. ⁵ Fejér X. 7. 910.

⁶ Magyar Tudományos értekező. Pest, 1862. I. 141.

⁷ Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia. Budapest, 1902. I. 1. 50.

⁸ Wagner: Analecta Scepusii II. 156. ⁹ Monumenta ecclesiastica. II. 147. ¹⁰ Wagner: Analecta Scepusii I. 228.

¹¹ Monumenta ecclesiastica II. p. 147.

ekkor is át kell ebből engednie egy részt az isteni tiszteleten közreműködő iskolamester számára.

A persely használatát kizárólag célszerűségi okok tették ajánlatossá, akkor, a mikor a hivek megszűntek egyebet is följánlani, mint készpénzt.

Az áldozati adományok összegyűjtésére szolgáló perselyről tudomásunk szerint abban az 1528. évi oklevélben történik először említés, a mely megállapítja a selmebányai plébánosnak, a tót hitszónoknak, a két káplánnak, iskolamesternek és egyházfinak teendőit és járandóságait.

Eszerint, a plébános tartozott hiveinek az Isten igéjét személyesen hirdetni, vagy pedig betegsége és akadályoztatása esetén ezzel valamely alkalmas egyént megbízni. Úgyszintén tartozott, ha egészsége engedte, a főbb ünnepnapokon, különösen a négy kiválóbb ünnepen, valamint a Boldogságos Szűz ünnepein az istenitiszteletet, úgymint a szentmisét és vesperát végezni. Kötelessége volt ezenfelül a szentségeket, az Oltáriszentséget, a keresztséget, utolsókenetet, házasságot, avatást és gyóntatást naponkint, káplánjai által, vagy ha a szükség úgy kívánta volna, személyesen is, minden díj nélkül kiszolgáltatni, a nélkül, hogy ennek fejében a hivektől valamit kívánhatott volna, hanem meg kellett elégednie azzal, a mit önként följánlottak neki.

A plébánosnak rendes háztartást kellett vinnie, hogy asztalánál étkezhessék a tót hitszónok, a két káplán és az iskolamester.

Tartozott ellenőrizni, figyelemmel kísérni, hogy káplánjai pontosan és ájtatosan végzik-e az istenitiszteletet?

A tót hitszónoknak minden ünnepnapon kellett

predikálnia, a szentmiséket és a többi egyházi ténykedést pedig a káplánokkal együtt végeznie.

A szentségek kiszolgáltatásáért a káplánok sem kívánhattak semmit a hívektől; ha csak a rendesnél nagyobb fáradsággal vagy veszedelemmel nem járt az út, a melyet e célból megtenniök kellett, mert ez esetben számot tarthattak valamely megfelelő, méltányos jutalomra, vagy elfogadhatták, a mit kaptak.

Az iskolamester helyettesével és kisegítőivel tartozott a gyermekeket pontosan és jó keresztény szellemenben oktatni és nekik mindenben jó példát adni.

A sekrestyésnek pedig kellő időben a plébános rendelkezésére kellett állania és gondozni a templomot, hogy semmi veszendőbe ne menjen.

A plébános, működése fejében hetenkint két és fél forintot kapott a várostól; ezenfelül Selmechányáról és környékéről a gabonatizedet, régi szokás szerint és a kisebb tizedek fejében az úgynevezett tizedfillérek «item den Zehentpnenig».¹ Az egyházi tekintetben Selmechányához tartozó szomszédos községek-ből szintén a tizedet és a tizedpénzt s a földek és

¹ Körülbelül mennyi lehetett ez a tizedfillér, megtudjuk egy másik oklevélből. A stószói jobbhágynépek 1539-ben a szomolnoki plébánosnak fizették a teljes tizedeket, úgymint a gabona, a méhek után; minden ház után egy kakast és egy sajtot azok, a kiknek teheneik voltak; az olyan vendégnépek, a kik nem vetettek, egyenkint 8 dénárt, a zsellérek pedig 4 dénárt; ezenfelül a keresztelési, gyónási ajándékokat, az offertoriumokat. A szomolnoki plébános pedig ennek fejében minden második vasárnap misézett és prédikált nekik, valamint Karácsonykor, Husvétkor, Pünkösdkor, Pálmavasárnapján, Nagypénteken, a Boldogságos Szűz és az apostolok ünnepén; úgyszintén kiszolgáltatta nekik a szentségeket. Wagner: *Analecta Scepusii* I. p. 228.

rét után bizonyos haszonbérösszeget. A mi Husvét napján a perselyben összegyűlt, az hasonlóképen az övé volt. *«Item an dem hajligen Ostertag was in die pecher gefellt nach gebonhajt.»*

Ezenfelül minden keresztény község (a mely Selmechez tartozott), följánlotta a plébánosnak, a régi szokásnak megfelelően, tehetsége szerinti offertoriumát, az erre kitűzött napon. *«Item soll ein christlich gemein nach altem löblichen prauch jedes nach vernuss am opfertag sein opfer dem herrn pfarrer opfern und raichen».*

A tót prédikátornak hetenkint 50 dénár járt a várostól és megkapta a hirdetési díjakat, valamint azt az offertoriumot, a mit Husvétkor a hivek számára perselybe tettek. A többiben egyformán részesedett a káplánokkal.

A két káplán fizetése heti 50—50 dénár volt a várostól; ellátást pedig a plébánostól kaptak.

A rendkívüli egyházi ténykedések fejében, mint a minő a halottak kikisérése a temetőbe, a vigiliák és a halotti misék voltak, megkapták a megszbott díjakat.

Az iskolamesternek heti 50 dénárt fizetett a város és kapta tanítványai után a tandíjat. Szent Márton napján pedig köszöntővel fölkereste a város előkelőbb embereit és az ekkor kapott adományokat elfogadhatta.

A sekrestyésnek hasonlóképen a plébános adott enni, a mire a várostól 6 frt 24 dénárt kapott évenként.¹

A másik változás, hogy tudniillik a plébánosok

¹ Monumenta ecclesiastica I. p. 418.

a XVI. századon innen már csak bizonyos nagy ünnepeken kapják meg a hivek áldozati adományait, a perselypénz alakjában, ha nem csalódunk, azzal a körülménnyel áll összefüggésben, hogy a középkorban a leány-egyházak hivei az ily nagyobb ünnepeken kötelesek voltak az anya-egyházban megtartott istentiszteleten megjelenni és a plébánosnak szánt adományokat itt felajánlani.

A nagyszámú leány-egyházak révén, a melyek közül később igen sok szintén önálló plébánia-egyházzá fejlődött, azt a régi szokást azonban, hogy papjának a főbb ünnepeken offertoriumot adott, továbbra is megtartotta, lassankint általános szabálylyá vált az ország legtöbb plébániáján, hogy a Karácsonykor, Husvétkor, Pünkösdkor stb. befolyó perselypénzt a plébánosok kapják meg; a többi napokon begyűlt adományok pedig az egyházat illessék és kizárólag a templom szükségleteire fordíttassanak.

Bármint történt a változás, az az egy bizonyos, hogy az a perselypénz, a mit templomainkban a szent miséáldozat bemutatása alatt összegyűjtenek, nem más, mint a hivek által évszázadokon keresztül felajánlani szokott áldozati adomány. Ehhez már csak azon okból sem férhet kétség, mert ezt a perselypénzt a XVII., XVIII. XIX. századbéli egyházlátogatási jegyzőkönyvek épen úgy *offertoriumnak* nevezik, mint a XIV., XV. és XVI. századbéli oklevelek az akkor szokásos áldozati adományokat.

Ennek minél szembetünőbb módon történő igazolása céljából átnéztünk a győri püspöki levéltárban néhány egyházlátogatási jegyzőkönyvet, ugyanazokat, a melyeket annak idején Timon is felhasznált munkája érdekében s az itt talált, különböző időből

származó följegyzésekből, néhányat szószerint ide iktatunk.

1641. Az ezen évben megtartott egyházlátogatás alkalmával készült jegyzőkönyvekben egyebek közt ezt olvassuk.

1641. *Uzlop.* «Item *offerrii* tertiam partem habet parochus».

1641. *Gsiersz.* «In tribus festivitibus solemnioribus, Nativitatis, Paschatis et Pentecostes dantur parochus ex pecunia ecclesiae fl. 2. den. 50. pro qualibet festivitate».

1641. *Millindorf.* «In solemnioribus festis Nativitatis, Paschatis et Pentecostes *offertorium* cedat parochus soli, sive fuerit obulus, sive viennensis, sive imperialis ad arbitrium offerentis».

Ezt az utolsót Timon is közli munkájában az egyik jegyzetben.

1646. *Nyék.* «Diebus Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes praeterea habet (parochus) per annum aliquoties *offertorium*».

1651. *Tömörd.* «*Offertorium* pro libitu».

1651. *Szent-Márton.* «*Offertorium* pro libitu».

1651. *Vepersdorf.* «Tribus temporibus festivis per annum *offertorium* pro libitu».

1651. *Giróth.* «*Offertorium* ad libitum».

1674. *Loók.* «Habet parochus ab *offertorio* grossos 2.»

1674. *Derecske.* «Contra hunc parochum nullam aliam quaerelam habent parochiani nisi quod in festis Natalitiis, Paschalibus et Pentecostalibus ex pecunia, quae imponitur in bursam ecclesiae, ex qua media pars cederet ecclesiae, media vero parochus, parochus autem totum accipit».

1674. *Körtvélyes*. «Item ex *offertorio* domini parochi (magister scholae) habet semper tertiam partem».

1697. *Pály*. «Interim quod *offertur* ad altare tempore indulgentiarum, ex eo cedit tertia pars scholae ecclesiae, hac tamen conditione ut magistros interteneat; reliquas duas partes *offertorii* plebanus tollit et in tractationem altari servientium insummit».

1766. Az ebben az esztendőben a mosonyi esperesi kerületben megtartott egyházlátogatás jegyzőkönyvében minden egyes plébánia vagy leány-egyház jövedelme közt ott találjuk: «ex Marsupiali annue proveniunt circiter» ennyi és ennyi fl.

1766. *Horváth-Kémlye*. «Ex marsupiali annue proveniunt circiter 20 fl».

1766. *Mosson*. «Ex marsupiali annue proveniunt praeter-propter 60 fl».

1766. *Szent-János*. «Ex marsupiali annue proveniunt circiter 30 fl».

1766. *Szent-Péter*. «Ex marsupiali circiter 35 fl».

1766. *Pusztá-Somorja*. «Ex marsupiali annue proveniunt circiter 17 fl».

Ugyanebben a jegyzőkönyvben úgyszólván minden egyes plébánián följegyzi a főesperes, mennyi jövedelme van a plébánosnak «ex coleda». De csak egy esetben tartja érdemesnek fölemlíteni az *offertoriumot*.

1766. *Oroszvárott*. «Ex colleda ex tribus *offertoriis* 20 fl».

Már az 1831. évben végzett egyházlátogatás jegyzőkönyvében a főesperes nagyobb figyelmet fordít arra, hogy minden esetben föltüntesse, mit kap a plébános itt vagy amott a perselypénzből.

1831. *Abda*. «E proventibus ecclesiae collecta marsupialis seu *offertorium* festis Paschatis, Pentecostes,

Nativitatis Domini et Patrocinii parrocho cedit; ejusdemque rata tertia ludirectori obtingit».

1831. *Barbats*. «*Offertorium* diebus festis Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes, in duabus tertiis parrocho cedit».

1831. *Bana*. «Ludimagister ex *offertorio* participat ratam tertiam».

1831. *Gyarmath*. (Parochus) Titulo expensarum encaenyalium e cassa ecclesiae 5 fl. et *collectam marsupialem* festis Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes».

1831. *Dőr*. «Festis Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes et Patrocinii *offertorium* in duabus tertiis parrocho cedit».

1831. *Csanak*. «*Offertorium* in festis Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes in duabus tertiis parrocho cedit».

1831. *Öttövény*. «Item festis Paschatis, Pentecostes, Nativitatis ac Circumcisionis Domini et Encaenyarum *collectam marsupialem* per aversionem cum flor. 6. e cassa ecclesiae.»

1831. *Fertő-Szent-Miklós*. «*Pia oblata quae offertorium audiunt* festis Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes, *item quae sub Sacris Czahalibus fiunt* parrocho cedunt».

1831. *Bödöge*. Festis Nativitatis, Paschatis, Pentecostes, Patrocinii ecclesiae accipit parochus $\frac{2}{3}$ *collectae marsupialis*, $\frac{1}{3}$ autem cedit ludimagistro.

1831. *Csorna*. «*Offertorium* festis Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes parrocho cedit».

1831. *Árpács*. «*Offertorium seu collecta marsupialis* festis Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes et in Patrocinio cedit parrocho».

1831. *Téth.* «In festis Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes et SS. Trinitatis babet parochus duas tertias *collectae marsupialis*, una autem tertia ludimagistro cedit».

1831. *Szil.* «*Offertorium* festis Nativitatis Domini, Paschatis et Pentecostes in ratis duabus tertiis parocho cedit».

1831. *Sövényháza.* «*Offertorium* festis Circumcisionis, Paschatis, Pentecostes, Patrocinii et Nativitatis Domini item in *primitiis*, *secunditiis* aut nuptiis dominalibus parocho obtingat».

1831. *Sütör.* «*Offertorium* Nativitatis, Paschatis, Pentecostes et in Patrocinio ecclesiae colligitur, in ratis duabus tertiis parocho, in una autem tertia ludirectori et aedituis simul cedit».

E följegyzések nemcsak a mellett tanuskodnak, hogy a mai perselypénz nem egyéb, mint az ősrégi áldozati adomány, hanem bizonyítják egyúttal azt is, hogy ezen áldozati adományok nem alakultak át sem párbérré, sem más köteles szolgáltatássá.

Pedig nem szabad elfelejtenünk, hogy mindezt csak a győri egyházmegye területén eszközölt alig egy pár egyházlátogatás jegyzőkönyvéből meritettük, úgyszólván teljesen a véletlenre bízván magunkat a keresésben.

Hogy tehát a mit itt láttunk, az csak igen jelentéktelen része annak, a mit még erre vonatkozólag össze lehet gyűjteni.

Valamint nem szabad szem elől tévesztenünk azt sem, hogy a vizitáló főesperes igen gyakran teljesen hallgatással mellőzi ezeket az offertoriumokat. Némelykor pedig csak is az iskolamester jövedel-

meinek elsorolásánál említi meg, hogy az offertorium egyharmada őt illeti, de a plébános jövedelmeinél erre nem terjeszkedik ki. Pl. 1651-ben Alsó-Pulyán, Nagy-Baromon csak ezt jegyzi föl: «Ludirector tertiam partem offertorii».

Különben, ha ezek az egyházlátogatási jegyzőkönyvek egy betűvel nem emlitenék az *offertoriumokat*, még akkor is könnyen meg lehetne győződnünk arról, hogy az áldozati oblációk sem meg nem szűntek, sem át nem változtak párberré, vagy más kötelező szolgáltatássá, egészen korunkig.

Nem kellene egyebet tennünk, mint megfigyelnünk, a mi a nyilvános isteni tiszteletre szánt egyházakban országszerte történik. Mint látnunk, hogy minden egyházban szokásban van mise stipendiumot adni, úgy az élőkért, mint a megholtakért bemutatandó szentmisek fejében. Hogy minden templomban, anya-egyházban és filiában egyaránt adnak a hivek a szentmise alatt offertoriumot, perselypénzt. Hogy alig van egyház, a hol ne ismernék az oltárkerülést, a mikor szintén föl szokták a hivek ajánlani az oltárra adományait. Mert mindez mi egyéb, mint az ősrégi áldozati obláció mai alakja?

Ha már most azt látjuk, hogy az áldozati oblációk, offertoriumok érintetlenül, változatlanul fenn állanak nemcsak az egész középkoron keresztül, nemcsak a XVII—XIX. századokban, hanem fönnállanak napjainkban is, az egész országban, az ország valamennyi egyházában, nem teljességgel lehetetlen-e elfogadnunk Timonnak azt az egyébként is merőben önkényes, minden bizonyítékot nélkülöző állítását, hogy az oblációk átalakultak köteles szolgáltatássá, párberré?

Timon maga is észrevenni látszik, hogy az egyház-

látogatási jegyzőkönyvekben jelentkező *offertoriumok* összeomlással fenyegetik az ő egész elméletét. Ennélfogva azon van, hogy egyrésről ezeknek az *offertoriumoknak* számbeli jelentőségét lehetőleg leszállítsa, másrésről pedig az *offertorium* és a párbér közti távolságot valamiképen áthidalja.

A következőket mondja tehát.

«*Némely* parochiában a kötelező oblatio, a párbér mellett az önkéntes oblatio is fennmaradt és a lelkes szokás útján jogosítva volt bizonyos nagy ünnepeken a templomban vagy házanként, részint saját javára, részint a templomi szükségletek fedezésére, az egyházatyák által ajánlott coledálást eszközölni.» (72. l.)

Timon azonban ezzel a magyarázatával, a helyett, hogy érthetővé tudná tenni előttünk, hogyan maradt fenn *némely* parochián a párbér mellett a hivek önkéntes oblatioja, a mikor egész könyvén keresztül arról beszél, hogy a párbér úgy keletkezett, hogy az önkéntes oblatiok kötelező szolgáltatásokká alakultak át, újabb hibába esik; t. i. összezavarja a *coledát* az *offertorium*-mal.

Timon abban a téves nézetben van, hogy ha a visitációkban ez áll: «*parochus tribus* (bizonyára csak tollhibából írja Timon könyve második kiadásában is újból, tres) *festis solemnioribus per hominem constitutum sacculum in Ecclesia circumferentem percipit collecturam pecuniarum*» (73. l. 1. jegyzet) akkor itt már coledálásról van szó. Pedig ez épen annyit jelent, mintha a visitatio azt mondaná: percipit *offertorium*. A templomban nem coledáltak; itt gyűjtöttek oblatiokat, offertoriumot, collectát, de coledát nem.

Tévedésben van Timon a coleda szó eredetére nézve is.

A coleda — úgymond — nyelvrontás a collecturából. A régibb visitatio canonicák mutatják az átmenetet, melyekben a collectura helyett «codeltura» «coledura» van. (72. l. 5. jegyzetben.)

Csakhogy a nyelvtudományi kutatások már évtizedekkel előbb kiderítették, hogy a coledának és collecturának semmi köze egymáshoz.

A szláv coleda szó a latin «calendae» vagy «festum calendarum»-ból származik, melynek eredetét a távol pogánykorban kell keresnünk, a mikor az emberek az év kezdetét, csak úgy mint most, mindenféle ünnepségekkel, lakmározásokkal, ajándékokkal, játékokkal ülték meg.¹

A szlávok a latin calendae-vel minden valószínűség szerint akkor ismerkedtek meg, mikor ez a calendae január 1-jét, vagyis a római újesztendőt jelentette, amikor tehát a szlávok még maguk is pogány valláson voltak.

Később, midőn a IX. század legelején a keresztény vallásra tértek át, nem többé a régi pogány naptárral január 1-én, hanem az egyházzal december 25-én, vagyis karácsonykor ünnepelték meg az újesztendőt; mert az év kezdetét a keresztény népek, ha nem is mindenütt, a legtöbb helyen, december 25-étől számították, még a XVI. században is. Ettől kezdve tehát a calendae szó nem többé az újesztendőt jelentette, hanem a Karácsonyt.

Idővel szokásba jött a «calenda», «colenda» szóval azokat az adományokat megjelölni, a melye-

¹ Du Cange: Glossarium. Niort, 1885. IV. p. 481. és k.

ket Háromkirályok napján, vagy máskor is, egyházi személyeknek adtak. Így pl. egy régi külföldi kéziratban olvassuk a következőket: «*Canonici in Epiphania ad colendam ante abbatissam conveniunt, quae eisdem 36 grossos pro toto offerebat, potus vini et cerevisiae sine mensura*».¹

A «colenda»-ból lett azután a «coleda», mely régi cseh oklevelekben vagy az úgynevezett pástorjártékokat, vagy az ezekkel kapcsolatban mondani szokott énekeket, vagy pedig az ilyenkor adott ajándékokat jelenti.²

Sőt coledának nevezik még ma is Csehországban magát a vízkereszti házszentelést, valamint az ilyenkor gyűjteni szokott adományokat.³

Bizonyára a cseh-morva szomszédság révén terjedt el hozzánk a coleda szó használata és jelenti azokat az ajándékokat, a melyeket a hívek a Vízkereszt vigiliáján vagy napján végzett házfölszentelésért adnak papjuknak, a coledálás pedig ezen adományok összegyűjtését.

A XV. század legvégén még nálunk is nem coledának, hanem calenda-nak nevezték ezeket az ajándékokat. Egy 1500-ból származó oklevél szerint pl. Selmeccen az iskolamester jövedelmei közt szerepel a karácsonyi calenda. «*Item Kalenda in vigilia natiuitatis Christi est rectoris scolarium tota*». A Vízkereszt alkalmával adott calenda pedig «*Kalenda in vigilia Trium Regum sive Epiphaniae*» felerészben a plébánost illette, a másik felerészen pedig a tót hit-

¹ Brandl : Glossarium illustrans bohemicomoravicae historiae fontes. Brünn, 1876. p. 406.

² U. o. 99.

³ Jungmann : Slownjk cesko-némeckj. V. Praze, 1836. II. 10

szónok megosztozott a káplánokkal.¹ A XVIII. századtól azonban már általában a coleda elnevezés van elterjedve.

De nemcsak a coleda szó eredetét határozta meg Timon helytelenül, hanem magának a coledának nevezett szolgáltatásnak természetét is.

Timon több ízben is szól könyvében a coledáról és mindannyiszor megjegyzi, hogy a királyi rendeletek a szolgáltatást stola coledalis-nak nevezik. «A coleda-ügyet — írja — királyi rendeletek szabályozzák s megtiltják, hogy a lelkészek e címen (stola coledalis) bármit is követelni merjenek a hivektől, az önkéntes adományt azonban elfogadni szabad.» (73. l.) Majd ismét: «II. József a párbér oblatiós maradványát, az úgynevezett stola coledalist megszüntette». (195. l.)

Timon abban a nézetben van, «hogy a stola coledalis elnevezés, melyet II. József óta a hivatalos nyelv is használt, épen nem felel meg ezen szolgáltatások jogi természetének, mert ezen szolgáltatások nem stola-díjak, hanem a párbérszolgáltatások körébe esnek, nem bizonyos egyházi cselekvényekért járó díjak vagy illetékek, hanem évenként visszatérőleg fizetendő egyházközségi adók. A téves elnevezés onnan eredt, hogy a vízkereszt napján szedett oblatiokkal kapcsolatosan *itt-ott* házszentelés is dívott, a mi azon téves felfogást szülte, hogy a vízkereszt napján szedett oblatio házszentelésért járó stola-díj» stb. (196. l.)

Ha Timon több érdeklődést tanusít középkori

¹ Békefi. A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1906, 355.

okleveleink iránt s nem sajnálja az ezek átnézésére fordított időt, fáradságot, arra is rájött volna, hogy a coleda egyáltalában nem egyházközségi adó, nem a párbérszolgáltatás körébe eső dolog, hanem, mint a II. József-féle rendeletek nagyon helyesen nevezik, stola coledalis.

A régi magyarok ugyanis nem *ílt-ott*, mint Timon szerfelett tájékozatlanul, de annál több határozottsággal mondja, végeztették el a vízkereszti házszentelést, hanem, mint Martius Galeotnál és számos oklevélben olvassuk, országszerte, minden városban, minden községben kivétel nélkül bódoltak e szép szokásnak. A főrangú paloták lakói csakúgy ragaszkodtak ehhez, mint a szegény jobbágyok. S a hol a házszentelést megtartották, ott a ház feje nem mulasztotta el pénzbeli vagy más természetű, a legszivesebben étel-neműekből álló adományokkal megjutalmazni a plébános fáradozását, a mit azután a vele házról-házra járó és neki segédkező sekrestyés vagy templomatya szokott átvenni és összegyűjteni.

Ezeket az adományokat tehát ugyanazzal a joggal lehet stola coledalis-nak nevezni, mint a többi stola-díjat, mert ezéket épen úgy bizonyos egyházi ténykedés fejében, egyházi szertartással kapcsolatban nyújtották a hivek, mint a temetés, esketés, avatás stb. alkalmával és ezek épen úgy a laudabilis consuetudo alapján, vagy valamely megállapodásnál fogva váltak kötelezőkké, ott, a hol, mint a többiek.

Azért, midőn 1748-ban gróf Zichy Ferenc, győri püspök a győri főesperesi kerületben egyházlátogatást rendelt el, az e célból összeállított kérdőpontok közé, abba a fejezetbe, a hol a plébános jövedelmeiről volt szó, a következőt is beiktatta: «5-to. Quae sit

limitatio stolae? Proinde quid datur a baptisate, copulatione, sepultura, introductione? Quid item in benedictione domorum? An in *stola* limitata excessus non fiant?»¹ A. mi világosan mutatja, hogy az egyházi hatóság maga is stola-szerű szolgáltatásnak tekintette, ezek közé sorolta a házszentelés fejében felajánlott adományt.

Ezt a coledat tehát nem szabad összetéveszteni azokkal az adományokkal, a melyeket a hivek kivétel nélkül a templomban, a szentmisével kapcsolatban, mint áldozati oblatiot, szoktak felajánlani offertorium címen s a mely bizonyos előkelőbb ünnepeken ma is a plébános jövedelmét képezi. Ezt az offertoriumot soha sem tette nálunk semmiféle törvény vagy gyakorlat kötelezővé, hanem mindenkor a hivek szabad tetszésétől függött, adjanak-e és mennyit, mint a már előttünk nem ismeretlen 1641. évi millindorfi visitatio is mondja: «in solemnioribus festis offertorium cedat parcho soli, sive fuerit obulus, sive viennensis, sive imperialis, *ad arbitrium offerentis.*»

Egészen más tehát a coleda, mint az offertorium és ismét más a párbér. A coleda sem az offertoriummal nem azonos, sem pedig nem párbérszerű szolgáltatás, hanem inkább stola-díj.

Timon elméletét az áldozati oblatiok átalakulásáról kötelező természetű szolgáltatássá, minden egyébtől eltekintve, azon okból sem fogadhatjuk el, mert ennek az elméletnek az alapján nem tudjuk magyarázatát adni, miért nem fizetnek akkor a nemesek is párbért? Hogyan történt az, hogy ők a párbér fizetés alól mentesíthették magukat?

¹ Győri püspöki levéltár.

Azt talán csak nem fogja senki állítani, hogy a régi magyar nemesek, a mi istenfélő, buzgó, jámbor őseink, a kik annyit és oly nagylelkű készséggel áldoztak egyházi célokra, nem ajánlottak fel áldozati oblatiokat. Hogy nem kívántak ezen áldozati oblatiok által a szentmise-áldozat gyümölcseiben fokozottabb mértékben részesülni. Hogy nem igyekeztek ezen áldozatok által Isten irgalmát elhunyt kedveseik lelkére leesdeni.

Azt még értenők, hogy mint kegyurak, földesurak és a kiváltságos rend tagjai kívánták magukat azon oblatiok alól, a melyek a stoladijakat helyettesítették, de mi okuk lett volna oly eljárásra kényszeríteni magukat, mely akkora hátránnyal, veszteséggel járt volna lelkükre nézve?

Ilyet mondani tehát bizonyára akkor sem jutna eszébe senkinek, ha történelmi forrásaink nem őrizték volna is meg emlékét azoknak a gyakran igazán fejedelmi értékű adományoknak, a melyeket főuraink mint áldozati adományokat önmagukért és halottaikért felajánlottak.

Ha azonban a főurak és nemesek is adtak áldozati oblatiokat, a párbér pedig nem egyéb, mint ezen áldozati oblatioknak kötelező szolgáltatássá való átalakulása, honnan van, hogy a nemesek és az ország nagyjai még sem fizetnek párbért?

Timon azt hozza fel magyarázatul a nemesség párbérmentességére, hogy a nemességnak egy része mint patronus élvezi a lelkeszi szolgáltatásoktól való mentességet, a másik rész pedig mint kiváltságos osztály ezen közteher alól is kivonja magát, az egyház pedig kénytelen a viszonyok hatalmával megalkudni. (36. l.)

Ebből azonban még mindig nem értjük meg, hogy akkor, a mikor ez még szerinte sem volt közteher, a mikor még úgyszólván kizárólag a buzgóság fokmérőjének tekintetett az áldozati oblatio, miért nem fejlődött ki a nemességre nézve is a laudabilis consuetudo és miért állott elő e jogszokás épen csak a jobbágyokra nézve, a kik pedig kevesebb áldozati oblatiot adtak, mint a nemesség?

Hiszen akkor, a mikor ez még önkéntes adomány volt, még sem a patronusoknak, sem a többieknek nem volt rá semmi okuk, hogy az ilyen tisztán lelki buzgalomból eredő adományok alól kivonják magukat. Ellenkezőleg, minél jobban meg volt valaki áldva földi javakkal, annál jobban indítatva kellett magát éreznie, hogy saját magáért, gyermekeiért, családjáért, elhalt rokonaiért áldozati adományt adjon a szentmisében.

Ha pedig tényleg adott a nemesség is oblatiot és adott huzamosabb időn át, évszázadokon keresztül, mi az oka, hogy még sem fejlődött ki ebből laudabilis consuetudo? Miért nem vált ez az adomány a nemességre nézve is kötelező szolgáltatássá, ha azzá vált a jobbágyokra nézve?

A másik nehézség, melynek Timon elmélete nem képes elfogadható megfejtését adni, hogy ha a párbér az áldozati oblatiokból alakult át, akkor miért nincs a városokban és némely más helyen is párbérkötelezettség?

Timon arra vezeti vissza a városi lakosság párbérmentességét, hogy a hiveket csak akkor lehetett a párbérszolgáltatásra rászorítani, ha ezt a plébános illő ellátása elkerülhetlenné tette; ha más vagyoni alap az ő illő ellátásának biztosítására nem kínál-

kozott. «A párbér-kötelezettség ezen subsidiarius jellege vonja azután maga után, — ugymond — hogy minden időben voltak és jelenleg is vannak parochiák, melyekben párbérszolgáltatásokra nem találunk.» (343. l.)

Eszerint a városokban abból az okból volt kezdetől fogva ismeretlen a párbérkötelezettség, mert a plébános ellátása enélkül is eléggé biztosítva volt. A mi egyértelmű azzal, hogy a régi városi polgárság ugyancsak circumspectus számítással gondozta a maga lelki ügyeit. Miután ugyanis plébánosuknak amúgy is volt elegendő jövedelme a tizedből, azért ők ugyan nem igen törték magukat, hogy akár az ünnepi isteni tiszteletek alkalmával, akár pedig a gyászmiséken oblatiokat adjanak és ezáltal a szent mise gyümölcseiben részesüljenek. Mert ha adtak volna ilyen oblatiokat, a laudabilis consuetudo ezeket is bizonyára átváltoztatta volna párbérré, mint kinn a falvakon a jobbágynépnél.

Mi azonban nem ismerjük ily ridegen számítóknak a városi lakosokat. Semmivel sem voltak rosszabbak ők sem a vidéki népnél. Ők sem sajnálták adományaikat az Isten szolgájától, ha még úgy bővelkedett is egyéb jövedelmekben.

Midőn 1302-ben a pozsonyi káptalan és a város tanácsa közt megegyezés jött létre arra nézve, hogy a főtemplom plébánosát a város köteles a kanonokok sorából választani, a káptalan kikötötte, hogy a megválasztandó plébános minden évben tartozik bizonyos összeget fizetni a káptalannak összes jövedelmei után «de proventibus, *oblationibus*, obventionibus et redditibus».¹

¹ Fejér VIII. 1. 615.

Ezek az oblatios jövedelmek megvannak Pozsonyban még másfél század mulva is.

A mikor ugyanis 1438-ban Tamás, a pozsonyi káptalan tagja, az esztergomi érseki helynök megbízásából bevezette Misselbach Udalrik pozsonyi kanonokot a szent Lőrincről nevezett pozsonyi plébánia-egyház tényleges birtokába, felszólította a hiveket, «*quatenus census, offertorium et proventus hanc ecclesiam concernentia*» plébánosuknak mindig pontosan megfizessék.¹

Hasonló jövedelmekről olvasunk az egyik pesti plébánián is, 1391-ben.

Pesten, a szent Magdolnáról és szent Péterről nevezett kápolnák hosszú időn keresztül a Boldogságos Szűzről nevezett plébánia egyházhoz tartoztak. Midőn a XIV. század második felében a plébános és a két kápolna papja közt viszály keletkezett, ezt úgy intézték el, hogy megegyeztek, miszerint a két kápolna a jövőben önálló plébániának tekintessék.

A plébánia hivei azonban, a kiknek tudta és akarata nélkül jött létre e megegyezés, nem voltak hajlandók ebbe beleegyezni, hanem folyamodtak a pápához, helyezze ezt hatályon kívül. Kérésük indokolására azt hozták fel, hogy a plébánosnak még 30 áldozárt kell a plébánia-egyházban felajánlani szokott oblatiokból, «*ex oblationibus quae ibidem fiunt*» eltartani, eltekintve attól, hogy a kápolnák igazgatói annak előtte bizonyos évi adót is tartoztak fizetni neki. Miután azonban most a plébános ettől az évi adótól is elesett, a hivek által nyújtott oblatiok pedig az által, hogy a kápolnák kö-

¹ Magyar Tudományos értekező. I. 141.

zelében lakók ezentúl nem voltak többé kötelesek, mint annak előtte, a plébánia egyházat látogatni, az előtt ugyanis a kápolnában csak a magyar jövevények járulhattak a szentségekhez, a jövedelem «*ex fructibus et oblationibus*» úgy megcsappant, hogy sem a plébános és a 30 áldozár nem képes ebből megélni, sem pedig az egyházat szükséges világítással és egyházi szerekkel nem tudja ellátni.¹

Az offertoriumok, vagyis az áldozati oblációk meg voltak e szerint a városi plébániákon is; sőt még az oly helyeken is, a hol a plébánost a káptalan tagjai közül kellett a városnak választania, a hol tehát a plébánosnak más egyéb jövedelmek is elegendő mennyiségben állottak rendelkezésre. Fennállottak pedig ezek az oblációk nem egy-két éven keresztül, hanem századokon át változatlanul, érintetlenül.

Ha tehát a városokban mindennek dacára nem fizetik a lakosok a párbérnek nevezett köteles szolgáltatásokat, akkor ennek más oka nem lehet, mint hogy azok a kötelező szolgáltatások, a melyeket ma párbér néven ismerünk, nem az áldozati oblációkból alakultak át, hanem eredetüket egészen másban birják.

V.

A párbér, mint a plébános irányában a hivek részéről fennálló, évenként visszatérő, megállapított mértékű, jogilag kötelező szolgáltatás azon okból sem alakulhatott ki az áldozati oblációkból, mert a párbérrel okleveleinkben már akkor találkozunk,

¹ Fejér X. 1. 715.

a mikor az áldozati oblatiok még Timon szerint is, önkéntes adományok voltak, a mikor ezeknek kötelező szolgáltatással való átalakulása, még szerinte is, nemcsak végbe nem mehetett, hanem meg sem kezdődhetett.

Ezt a döntő erejű bizonyítékot ismét azok a Timon által figyelmen kívül hagyott, elhanyagolt oklevelek szolgáltatják nekünk.

Korán, már a XIII. század első felében, azt tapasztaljuk okleveleinkben, hogy a mikor a hivek szolgáltatásai, vagy a plébános jövedelmei szóba kerülnek, különösen, ha a földesúr valamelyik plébánia-egyházhoz tartozó birtokán új plébánia-egyházat, kápolnát kíván alapítani, a parochialis jövedelmek közt minduntalan szemünkbe ötlik egy oly szolgáltatás, melyet a hivek természetményekben kötelesek plébánosukkal szemben teljesíteni.

Az oklevelek e szolgáltatást következetesen azzal az ürmértékkel jelölik meg, mely a szolgáltatásnál használatban volt.

A szolgáltatásnak legkorábbi, előttünk ismeretes nyomára a XIII. század első felében akadunk, abban az oklevélben, a melyet István, zágrábi püspök, a császári társaskáptalan megalapításakor adott ki 1232-ben.

Miután a püspök felsorolta azokat az ingatlano-
kat, jogosítványokat, nagyobb és kisebb tizedeket,
rabszolgákat, kápolnákat, a melyeket az új káptalan-
nak biztosított, még ezt fűzi adományaihoz: «item
*sapones et visitationem infirmorum et alios redditus
plebaniae de novo Chasma*».¹

¹ Tkalcic: Monumenta episcopatus Zagrabienensis. Zagrabiae, 1873. I. 72.

Midőn Jordán comes 1300-ban engedélyt nyert arra, hogy birtokán, Vitkovecén, kápolnát emel-hessen, a melyben ő és jobbágysai a szentségekhez járulhassanak, köteletségévé vált azon veszteségek fejében, a melyek az anyaegyházat az új egyház létesítésével kapcsolatban, bizonyos természetmennyek, valamint az oblatiok elmaradása következtében érték, «dispendiosum defectum ex hujusmodi admissione per *retractionem cubulorum* et oblationum matrici ecclesiae causatum», kárpótlásul minden év szent Márton napján egy fertó ezüstöt fizetni az anyaegyháznak.¹

Hasonló dolog történt, midőn 1318-ban Kilian gömöri főesperes megjelent a nehei nemesek által emelt egyház felszentelésére és a szentkirályi, lóci, valamint hamvai nemesek tiltakozást jelentettek be az ellen, hogy az új egyház a szentkirályi plébániaegyház jogainak sérelmével felszenteltessék. Miután a neheiek kinyilatkoztatták, hogy ők a kápolnát nem az anyaegyház jogainak sérelmére építették, hanem hogy a zavarteljes időben, az országos egyenetlenség közt legyen hol meghúzódniok családjukkal, vagyónukkal, a szentkirályiak és többi nemesek beleegyeztek a felszentelésbe. A neheiek ezzel szemben kötelezték magukat nemcsak arra, hogy a kápolnának 25 hold földet adnak és egy sessiót a kápolna papja részére, továbbá, hogy a szentkirályi plébános káplánt tarthasson, a ki a kápolnában fennakadás nélkül végezhesse az isteni tiszteletet, a nép által azon földek után fizetni szokott földadót (terragium), a melyek a kápolna körül fekszenek, valamint

¹ Fejér VI. 2. 268.

szántóföldeikről a tizedeket, a nagyobbakat (gabona) úgy, mint a kisebbeket (báránysok, méhek, gyümölcs stb.) mindenkor meg fogják fizetni a szentkirályi plébánosnak, hanem arra nézve is kötelezettséget vállaltak gyermekeikkel együtt, hogy jövőben is minden vonakodás nélkül megadják a plébánosnak az összes, régtől fogva szokásos szolgáltatásokat, «omnia jura ab antiquo consueta, *tam in cubulis*, quam in denariis et aliis proventibus».¹

Ugyanilyen nyilatkozatot tettek 1375-ben György és Tamás comesek az általuk szent Kozma és Dömjén tiszteletére alapított kápolna felszentelésekor.

A mikor az esztergomi érsek helynöke megjelent a helyszínén a felszentelési ünnepély megtartására, az alapító nemes urak eléje járulván, kijelentették, hogy az anyaegyháznak egy házhelyet engednek át és földet s kötelezik magukat arra, hogy soha még kíséreltet sem fognak tenni, sem ők, sem utódaik az anyaegyházról való elszakadásra, valamint arra nézve is ígéretet tettek, hogy az összes köteles adományokat «universas eleemosinas debitas, *videlicet metretas* et alias quasvis» be fogják a plébánosnak szolgáltatni.²

Hasonlóképen megemlíti a pettendi plébános is ezeket a szolgáltatásokat, a mikor megengedi kovácsii hiveinek 1393-ban, hogy maguknak külön papot tartsanak.

A Kovácsiban szent Kozma és Dömjén tiszteletére épült kápolna hivei már huzamosb időn keresztül kérték Domonkost, a pettendi anyaegyház plébánosát, adja beleegyezését, hogy külön papjuk legyen.

¹ Anjoukori okmánytár. I. 451.

² Fejér IX. 5. 65.

Végre engedett kérelmüknek s hogy az új áldozárnak legyen miből megélnie, a következő jövedelmeket engedte át neki. Egy Zavada helységgel határos földnek felét, hat jobbágyekényi szántást, négy rétnek a felét és 10 hold földet. Ezen felül «item *tertiam partem metretarum possessionis antedictae*» (de Kovaczy) a községben befolyó metretáknak, valamint végrendeleti hagyományoknak, az offertoriumnak, a keresztelők és avatások alkalmával adni szokott gyertyáknak harmadrészét, továbbá a búcsu napján begyűlt ajándékoknak felét és ugyanezen a napon az offertorium egy részét olyformán, hogy pl. ha az egész 6 márkát tett, akkor ebből egy és felet, ha a 6 márkát meghaladta, akkor 2 márkát kapott és a gyertyák egy harmadát.¹

Kisvárdai Mihály és Pelbárt 1414-ben panaszt emeltek az egri püspök helynöke előtt, hogy bár a hosszúmócsi birtok nagyobb része régtől fogva a szentgyörgyi anyaegyházhoz tartozik «proventus, videlicet *grossos et cubulos* praefatae ecclesiae administrando», most Debreczeni László és Sandrin özvegyei ezeket a jövedelmeket mégis a mócsi leányegyházhoz csatolták, az anyaegyház megrövidítésével.

A vicarius erre meghagyta a szomszéd plébánosoknak, hogy tartsanak vizsgálatot az iránt, vajjon a hosszúmócsi jobbágyok nagyobb része fizette-e tényleg a szentgyörgyi egyháznak e jövedelmeket?

A megbízott plébánosok megjelenvén Hosszú-mócson, végrehajtották ugyan a vizsgálatot, azonban nem kielégítő eredménnyel, a mennyiben az úrnők fenyegetései következtében a jobbágyok nem mertek nyilatkozni a hozzájuk intézett kérdésekre.

¹ Fejér X. 2. 150.

A következő esztendőben Stibor egri püspök maga is foglalkozott az ügygel és a káptalanával megtartott tárgyalás alapján megállapította, hogy Hosszúócs tulajdonképen két részből áll, úgymint a Tóthzow patakon innen és túl eső részből, a melyek közül az egyik ősidőtől fogva a váradi egyházmegyébe eső, szent Mihály arkangyalról nevezett plébánia-egyházhoz tartozik, a másik pedig, a melyben Hosszúócsi Sandrin özvegye is lakott, az egri egyházmegye joghatósága alatt álló szent György egyházhoz «cum sepultura et aliis proveniibus, puta *grossis et cubulis.*» Ennélfogva elrendelte a püspök, hogy az odavaló vendégnépek az isteni tiszteletre és a szentségek vételére, úgymint a gyermekek megkeresztelésére és a betegek ellátására, az özvegy úrnővel együtt, az utóbbi helyen jelentkezzenek.

Az özvegy azonban még ekkor is vonakodott engedelmeskedni a püspöki meghagyásnak. Mire a püspök helynöke kiküldötte a kállai, böszörményi, bolcsi, zeleméri és hadházi plébánosokat, hogy hívják föl újból az özvegyet és jobbágyait az anya-egyházhoz való visszatérésre; ha pedig ezt megtagadnák, sujtsák őket kiközösítéssel mindaddig, míg nem engedelmeskednek és nem intézkednek, hogy a jobbágyok a jövedelmeket megfizessék.

Az özvegy erre Zsigmond királyhoz fordult és rendeletet eszközölt ki nála, a melylyel az eljárást mindaddig felfüggesztette, a míg az országba vissza nem érkezik. Sőt a királyi közbelépésnek még az az eredménye is meg volt, hogy az egri vicarius az özvegyet a kiközösítés alól fölmentette.

A Kisvárdaiak ekkor, 1416-ban, Esztergomba

főlebbzték ügyüket, és az érseki helynök az özvegyet meg is idézte.

A per 1419-ben még mindig folyik és pedig most már a király előtt. 1424-ben Zsigmond az ügy elintézését az esztergomi érsekre bizza. A per további folyamáról és végéről azonban nincsen tudomásunk.¹

Végre, hogy még egy esetre hivatkozzunk, ott szerepelnek ezek a szolgáltatások a berzeni és nádaséri jobbágyok plébánia-alapításánál is.

— A XV. század első felében, 1437-ben, megjelentek nevezett jobbágyok, Bajmóczi Norffy Lénárd, János, Bardo és Jakab kamaragrófok, mint földesuraik előtt és hivatkozván a nagy távolságra, mely őket a bajmóci anyaegyháztól elválasztja, engedélyüket kérték, hogy az eddigi leányegyházban külön plébánosuk lehessen.

A földesurak mindenekelőtt a bajmóci plébános véleményét kívánták ismerni. László plébános a hozzá intézett kérdésre kinyilatkoztatta, hogy semmi kifogása a kérelem teljesítése ellen, ha az ennek következtében elmaradó jövedelmekért kárpótlást kap

Ekkor a földesurak maguk elé hívták a plébánost és a jobbágyokat s együttesen megbeszélvén velük a föltételeket, a következő határozatot hozták.

A jobbágyoknak szabadságukban áll külön plébánost tartani, úgy azonban, hogy a plébánia adományozása mindenkor a földesurakat illesse. Kötelesek ezen felül a jobbágyok minden esztendőben, két részletben, 11 arany forintot fizetni a bajmóci

¹ Gróf Zichy-család okmánytára. VI. 318., 325., 359., 370., 428., 537. VII. 207.

plébánosnak, ötöt szent Jakab és hatot Vízkereszt nyolcadában «ob rationem singulorum proventuum suorū sibi de remedio populorū nostrorū praedictorū scilicet *cubulorum*, offertoriorū, sepulturarū nec non quovis modo provenire debentium». Ha pedig ezt elmulasztanák, akkor földesuraik ennek kétszeresét fizettessék meg velük.¹

Átolvasván ezeket az okleveleket, az első pillanatra tisztában vagyunk azzal, hogy ezek a *sapok*, *cubulusok* és *metreták* nem lehetnek a hivek önkéntes áldozati adományai, oblatiói, mert ugyanezek az oklevelek a *cubulusokkal*, *metretákkal* együtt, de ezektől megkülönböztetve említik az áldozati adományokat is: «per retractionem *cubulorum et oblationum*» «tertiam partem *metretarum* — atque partem *offertorii* ejusdem festi», «*cubulorum, offertoriorum*.»

Nem jelenthetik továbbá ezek a *cubulusok* stb. a tized valamely nemét sem, mert az oklevelek egyidejűleg beszélnek a tizedekről is. A nehei nemesek világosan mondják «jura ab antiquo consueta tam in *cubulis* quam in denariis — item — *decimas* frugum cum minutis *decimis*» szolgáltatni fogják. Valamint a zágrábi püspök is külön rendelkezik ezekről a csázmai prépostság alapító levelében: «omnes *decimas* de novo Chasma — item *sapones* et visitationem infirmorum et alios redditus de novo Chasma».

De nem jelenthetik ezek a *sapok*, *cubulusok*, *metreták* azokat az adományokat sem, a melyeket a hivek valamely egyházi ténykedéssel kapcsolatban szoktak volt följánlani papjuknak s a melyeket azután

¹ Fejér X. 7. 910.

idővel, akár a szokásjog, akár valamely kötelező erejű megállapodás alapján mint kötelező stóladijakat fizettek, mert okleveleink ezeket is élesen megkülönböztetik ezektől a természetnybeli szolgáltatásoktól.

Nemcsak a zágrábi püspök említi külön a betegek látogatásával kapcsolatban adni szokott adományokat és külön a szolgáltatást, nemcsak az egri püspök beszél külön a temetési jövedelmekről és a cubulusokról, nemcsak a bajmóci földesurak mondják, hogy plébánosuknak külön jövedelmei vannak a cubulusokból és a temetésekből, hanem abban az oklevélben, mely 1322-ben az elefánti plébánia hiveire nézve megszabta a stóladijakat, még ennél is határozottabban föl van tüntetve a kettő közötti különbség. A míg ugyanis az oklevél pontosan, egyenkint felsorolja, mit tartoznak adni a hivek az esketéskor, mit a keresztelekésor, avatáskor, temetéskor, különféle gyászszertartások végzésekor, bizonyos nagyobb vétségek, bűnök, mulasztások elkövetésekor, nagyobb ünnepeken szokásos vendégeskedés alkalmával, addig ennek a metretának a szolgáltatását nem kapcsolja semmiféle egyházi szertartáshoz, semmiféle alkalomhoz.

Az oklevélben, a stóladijak elsorolását megelőzőleg, mindjárt a bevezető sorok után, ezeket olvassuk: *minden nős állapotban lévő jobbágy, külön-külön, évenként, félszapu buzát és egy csirkét tartozik fizetni plébánosának: «universi jobagiones — conjuges habentes — singulariter, singulis annis medium saponem tritici, unum pullum — dare tenerentur (rectori ecclesiae.)»*¹

¹ Anjoukori okmánytár II. 12.

Ez a pár szó egyszerre megszünteti azt a homályt, mely a szolgáltatás természetét eddig előttünk eltakarta, és eloszlatja egyúttal azt a zavaros ködöt is, mely Timon elmélete alakjában a párbér kérdés természetének és eredetének megfejtésére újabban ránehezedett. Mert e pár sorból kétségtelenné válik, hogy ezek a *sapok*, *cubulusok*, *metreták* valóban az ősrégi párbérszolgáltatást jelzik. De kétségen kívül helyezik e szavak egyúttal azt is, hogy Timon elmélete az áldozati oblatiók átalakulásáról minden elfogadható történelmi alapot nélkülöz. Mert ha már abban a korban, a mikor még a hivek önkéntes áldozati oblatióinak a *laudabilis consuetudo* alapján történő átalakulásáról szó sem lehetett, a XIII. század első felében, megjelennek szemeink előtt az oklevelekben bizonyos, évenként visszatérő, megállapított mértékű, jogilag kötelező szolgáltatások, a melyeket a hivek plébánosuknak fizetnek, tehát ugyanaz a szolgáltatás, a melyet ma párbér név alatt ismerünk, még pedig megjelenik e szolgáltatás az oklevelekben az oblatiókkal, offertoriumokkal együtt, akkor azt az állítást, hogy e szolgáltatás később alakult át az áldozati oblatiókból, komolyan venni többé csakugyan nem lehet.

VI.

Timon tagadhatlanul nem mindennapi alaposágról tanuskodó eljárásának, hogy t. i. a középkorból származó párbér történelmi fejlődését képes volt megírni anélkül, hogy középkori történelmi emlékeinket a legcsekélyebb figyelemre méltatta volna, nemcsak az lett a következménye, hogy halavány sejtelemmel sem bírván a párbér többszázados mult-

járól, kénytelen volt ennek eredetét egy semmiféle bizonyítékkal nem támogatható elmélettel magyarázni, hanem — legalább részben — az is, hogy a párbérnek nevezett szolgáltatás jogi természetét szintén tévesen állapította meg.

Miután ugyanis könyvében kifejtette nézetét az áldozati oblatiok átalakulásra vonatkozólag, áttér a kötelezővé vált szolgáltatás, a párbér alanyának meghatározására.

Abból indul ki, a mire mint alapra ráhelyezkedett, hogy tudniillik a párbér az oblatiókból keletkezett, származott. Minthogy pedig ezek a kötelezővé vált oblatiók nincsenek semmiféle összefüggésben a földbirtokkal, kétségtelen, úgymond, hogy ezen szolgáltatás, eredetét és jogalapját tekintve, személyes teher és nem dologi. Ezt következőleg magyarázza.

A közönséges egyházjog nem a parochia kerületében fekvő földbirtokot, illetőleg a birtok termésének bizonyos részét kötötte le a lelkészi szolgáltatás alapjául, hanem a plébánia hiveit kötelezte, hogy a mutatkozó szükséghez képest a lelkész ellátásához járuljanak, azon okból, mert ők élvezvén a plébánia-hivatal előnyeit, kell, hogy viseljék is annak esetleges költségeit.

Miután a földművelő népnél a házasság a vagyoni önállóságnak, az önálló gazdasági életnek kezdete, ez természetszerűleg maga után vonja, hogy az állandó lelkészi szolgáltatás, a párbér is ehhez fűződjék, ezzel kezdődjék.

A *visitatio canonica* följegyzései egyszerű sablonok, melyek szerint ez a szolgáltatás a vagyon arányában a hivekre kivettetik; nem egyebek, mint

adókulcs, jelezve, hogy kinek-kinek mennyit kell házankint, telkenkint papjának fizetni.

Tévedne tehát az, a ki a *visitatio canonicá*kban gyakran előforduló «*a singulis sessionibus*», «*a quolibet sessione*» stb. kitételeket akként értelmezné, hogy általuk a födbirtokon, vagy a házon nyugvó közép-kori dologi teher (Reallast) jeleztetik, tehát olyan teher, mely a telek vagy ház minden birtokosa által, tekintet nélkül személyi állapotára, egyenlően viselendő. Tévedne, mert a párbér mindenütt a személyi állapot szerint fizettetik.

A «*domus*» azonos értelmű kifejezés a «*sessio*»-val, a «*sessionatus*»-sal. A mint tehát a «*singulis sessionibus*» stb. kifejezés nem állapítja meg a párbér dologi jellegét, hanem egyedül csak a személyes teher vagyonszerinti fölosztását jelzi, épen úgy nem állapíthatják meg ezt az ezen kifejezésekkel azonos értelmű «*domus*»-féle kitételek sem.

A «*domus*»-nak alkalmazása mindazonáltal nem csekély jelentőséggel bír a párbér történelmében. A «*domus*»-féle sablonok mutatják, hogy a vagyonszerinti teherfölosztás *lassanként* a szoros kapcsolatot, mely a párbér és a házasság közt fönnforgott, meglazítja. Ott, hol a vagyonszerinti teherfölosztás szigoruan megtartatik, a házasság már csak távolabbi alapja lesz a párbérfizetésnek, közvetlen alapul az önálló háztartás, a családfőség vétetik; a megnősült jobbágyfiúk és a közös háztartásban élő testvérek külön-külön nem fizetnek párbért, házasságuk nem képez önálló szolgáltatási alapot.

Körülbelül ez Timon eszmemenete. Valamennyi állítása között a legfontosabb, a mely a házasságra vonatkozik. A házasságot, a nős állapotot teszi

ugyanis meg a szolgáltatás alapjává, a házasság megkötéséhez fűzi a szolgáltatás kötelezettségét. Még pedig kizárólag. «Nem a plébánia kerületében fekvő birtokon, — mondja — hanem a plébániának házasságban élő tagjain és *csakis ezeken* nyugszik a lelkészi ellátás terhe. E szabály általános, mely alól nincs kivételnek helye.» (74. l.)

Lássuk, mivel képes Timon — nem szabad elfelejtünk, hogy ő előtte a középkori viszonyok tökéletesen el vannak rejtve, hogy tehát ő csakis a XVII. századtól kezdve ismeri a visitatiókból a párbért — ezt a fontos tételét bizonyítani.

Hogy hazánkban a lelkészi szolgáltatás súlypontja — olvassuk könyvében — kezdettől fogva a házasságkötés mozzanatán nyugszik, arról elsősorban maga a szolgáltatás nevezele tanuskodik. Mind a *párbér*, mind az *ágybér* elnevezés, épen úgy, mint a latinos *lecticale* vagy *lectica*, a házasság tényével van kapcsolatban. A magyar nevezetek világosan szólnak s minthogy a *lecticale* (*lectica*) egyedül nálunk használtatik mint műkifejezés a lelkészi szolgáltatás jelölésére, de sehol ily értelemmel nem birt, nem lehet kétség az iránt, hogy a latin nevezet csak követte a magyart s hogy *a magyar nevezetek a szolgáltatás eredetére vezetendők vissza.* (71. l.)

«Hogy a magyar nevezetekre alapított következtetésünk helyes, — mondja Timon folytatólag — hogy hazánkban az egyházközségi adó már embryójában *párbér* vagy *ágybér* volt; hogy e szolgáltatás a házasságra lépéssel vette kezdetét; hogy csakis a házasságban élők tartoztak azt viselni: világosan kitűnik az 1546-iki decretum 7-ik cikkéből, mely ekként hangzik: *Plebani quarumcunque civitatum, oppi-*

dorum ac villarum, sive regiae, sive reginalis majestatum, seu dominorum, aut nobilium ea loca sint, teneantur de singulis personis uxoris sub plebanatu uniuscujusque eorum existentibus denarios hungaricos persolvere.» E törvénycikk a lelkészek megadóztatásáról, hadi contributiojáról szól. Az adó-kivetés a jövedelem arányában történik s a jövedelem egyik kulcsát a hivek állandó szolgáltatása, a párbér képezi. Az ország valamennyi lelkésze, kivétel nélkül, minden házasságban élő plébániai tag után egy magyar dénárt fizet, mert a házasságban élők és csakis a házasságban élők után húz állandó jövedelmet.» (74. l.)

Távolabbi bizonyíték gyanánt hozzáfűzi Timon még az elmondottakhoz, hogy «a személyes tized (decima personalis), mely egykoron némileg a párbért helyettesíté, szintén csak a nős férfiaktól követeltetett és csak a házasságban élő rabszolga után fizettetett. Ez is világosan arra mutat, hogy nálunk az egyházi szolgáltatások megállapításánál kezdettől fogva a házasság mozzanata volt irányadó». (75. l.)

Miután Timon főleg ezzel a három érvel támogatja azt az állítását, hogy az egyes plébániákban csakis a plébániának házasságban élő tagjain nyugszik a párbér, hogy tehát a párbér csakis személyes természetű szolgáltatás lehet, nem lehet előttünk közömbös, hogy ezen érvek birnak-e csakugyan azzal a bizonyító erővel, a melylyel Timon fölruházta őket.

Tegyük tehát röviden vizsgálatunk tárgyává ezeket az érveket.

Azt mondja Timon, hogy a *párbér*, *ágybér* elnevezés egykorú magával az elnevezések alatt érteni szokott szolgáltatással. «A magyar nevezetek a szol-

gáltatás eredetére vezetendők vissza.» «Hazánkban az egyházközségi adó már embryójában *párbér*, *ágybér* volt.»

Miután pedig e szolgáltatást már kezdetben is *párbérnek*, *ágybérnek* nevezték, ebből azt a következtetést vonja, hogy «hazánkban a lelkészi szolgáltatás súlypontja kezdettől fogva a házasságkötés mozzanatán fekszik», «hogy ezt a szolgáltatást csakis a házasságban élők tartoztak viselni», «hogy tehát e szolgáltatás mint olyan teher veszi kezdetét, mely a status personalishoz van kötve».

Őszintén szólva, Timon keresve sem találhatott volna rosszabbul sikerült bizonyítékot annak igazolására, hogy a *párbér* személyi jellegű teher, mint a mit a *párbér*, *ágybér* szavak eredetéből meritett. Erről csakugyan el lehet mondani, hogy ignotos fallit, notis autem est derisui.

A ki foglalkozott valamikor, ha még oly futólag is, a középkori és a XVI—XVIII. századbeli oklevelekkel, az tudni fogja, hogy ezekben a *párbér*, *ágybér* szavak soha elő nem fordulnak, hogy tehát e korban ezeket még egyáltalában nem használták.

Hasztalan is keresnők úgy a *párbért*, mint az *ágybért* akár a Magyar Oklevéltárban, mely nyelvünk legrégibb adatait tartalmazza, jelentékenyebb levéltáraink és kiadott oklevélgyűjteményeink anyagának gondos fölhasználásával, akár pedig a Magyar Nyelvtörténeti Szótárban, mely oly célból készült, hogy a magyar nyelv hiteles adatokkal támogatott szókincsét tartalmazza a kódexek, valamint a XVIII. század végéig terjedő magyar irodalom szóanyagából.

Úgy a *párbér*, mint az *ágybér* nyelvújítási összetételek, a latin *lectica*, *lecticale*, *lecticalis proventus*

kitételek helyettesítésére. Miután a régibb nyelvben nem használtatnak, nincsen oly XVI., XVII., XVIII. századi szótárunk sem, melyben e szavak előfordulnának.

Az 1847-ben megjelent Törvénytudományi Műszótárban ezt olvassuk:

«*Lecticale: ágybér.* Puky, Szirmay, Márton, Pauly, Szlemenics, Veszprém vármegye gyűjteménye, Hivatalos műszótár 1845-ből. *Párbér.* Márton, Puky, Szlemenics.

Lecticalis proventus: ágybér. Debreceni törvénykezési s tiszti szótár, vagy a debreceni kerületi tábla szótára, Pest vármegye gyűjteménye. *Párbér.* Pest vármegye gyűjteménye».

Ezekből az tűnik ki, hogy az *ágybér* 1806-ban (Szirmay: Glossarium vocum. Cassoviae, 1806. 110. l.) a *párbér* pedig 1807-ben (Pesti gyűjteménye a tiszti írásmód saját szavainak. Pest, 1807. 98. l.) jelenik meg először.

A *párbér*, *ágybér* tehát, amelyről Timon azt állítja, hogy a szolgáltatás eredetére vezetendő vissza s a melyből fegyvert akar kovácsolni a szolgáltatás személyi természetével, a jogi műnyelv megmagyarosításának idején született meg, körülbelül 1805 után.¹

Semmivel sem szerencsésebb Timonnak az az érve sem, a melyet az 1546-iki decretum 7. cikkéből merít arra nézve, hogy a párbért csakis a házasságban élők tartoztak fizetni, mert olyvalamit olvas ki a hivatkozott törvénycikkéből, a mi abban soha nem

¹ Dr. Melich János kiváló nyelvészünk volt szíves e szavak meghatározásával foglalkozni és erről a közölt véleményét megírni, mely azóta a Magyar Nyelv 1908. évfolyama I. füzetében is megjelent.

volt s a mit csak a legnagyobb önkénnyel lehet belemagyarázni.

A törvénycikk szerint minden plébános, akár városban, akár falun működjek, akár a királyi városokban lakjék, akár a nemesség birtokain: minden, plébániája területén élő házaspár után, tartozik hadi célokra bizonyos adót fizetni.

A törvénycikk ezekkel a szavakkal nem mond sem többet, sem kevesebbet, mint hogy a plébánosok minden egyes házaspár után adót tartoznak fizetni. Nem említi azonban, hogy azon okból adóztatja meg a parochusokat a házaspárok arányában, mert a plébánosok minden egyes pár után párbért kapnak.

Az országgyűlés előtt bizonyára nem volt titok, hogy a hivek csakugyan kötelezve vannak igen sok helyen ilyen állandó évi szolgáltatásra is; ha tehát ezt akarta volna a jövedelem kulcsául megtenni, akkor ezt világosan és határozottan ki is jelenti. Miután azonban ezt nem teszi, azt kell föltételeznünk, hogy az országgyűlés előtt nem lebegett más cél, mint általában a házaspárok után kivetni az adót, annál is inkább, mert hiszen köztudomás szerint elsősorban a házaspárok után látott jövedelmet, úgy a stóladíjak, mint egyéb adományok révén a plébános; ha tehát valamely adókulcsot kellett megállapítani, erre legcélszerűbbnek mutatkozott épen ez a mód.

Timon ennek dacára nemcsak azt olvassa ki a törvénycikk szavaiból, hogy az országgyűlés kizárólag a hivek párbérszolgáltatása után akarta a plébánosokat megadóztatni, hanem még azt is, hogy ezt a párbért csakis a házasságban élő hivek fizették.

Sőt oly ellenállhatatlan erőt tulajdonít ezen érvelésének, hogy kifejezést ad reményének, miszerint «e frappans bizonyíték után» — mily kétsébeejtően távol kell esnie annak az állításnak a historiai igazságtól, amelynek ilyenek a «frappans» bizonyítékai — senki sem vonhatja többé kétségbe, hogy a magyar particularis egyházra nézve a lelkeszi szolgáltatás alanyát — a házaspárokból — helyesen állapította meg, valamint az sem lehet, úgymond, többé kétséges, hogy hazánk particularis egyházjogában az állandó lelkeszi szolgáltatás — a párbér — mint olyan teher veszi kezdetét, mely a status personalishoz van kötve. (74. l.)

Annál jobban csodáljuk Timon ezen elragadtatását a törvénycikk bizonyító ereje felett, mert ha annak szövegét kissé gondosabban szemügyre vesszük, azt fogjuk látni, hogy 1. az országgyűlés nem is mindenhol adóztatta meg a plébánosokat a plébániájuk területén élő házaspárok után, és 2. még ott sem vette a párbérszolgáltatást adóalapul az országgyűlés, a hol csakugyan ez az adókulcs lett megállapítva.

A törvénycikk szövege egész terjedelmében így hangzik: «Plebani quarumcunque civitatum, oppidorum, ac villarum, sive regiae sive reginalis majestatum, seu dominorum aut nobilium ea loca sint, teneantur de singulis personis uxoratis, sub plebanatu uniuscujusque eorum existentibus denarios hungaricos persolvere, *hi videlicet, qui privatos aut proprios colonos non habent; quibus vero coloni sunt, illi de propria bursa juxta numerum colonorum suorum denarios quadraginta persolvant.* Singuli etiam rectores, capellarum et altarium singulos quinquaginta denarios persolvant».

E szerint a törvénycikk a plébánosokat két osztályba sorolta; az egyikbe tette azokat, a kiknek plébániájuk után nem voltak jobbágyaik, a másikba az olyanokat, a kiknek voltak. Az utóbbiakra olyképen vetette ki az adót, hogy minden jobbágy után 50 denárt fizessenek. Az előbbiekre nézve pedig, miután más célszerűbb adókulcsot nem lehetett találni, a plébániájukhoz tartozó házaspárok után lett az adó megállapítva.

Nem áll tehát az, a mit Timon mond, hogy t. i. «az ország valamennyi lelkésze, kivétel nélkül, minden házasságban élő plébániai tag után egy magyar denárt fizet». (74. l.)

De nem áll az sem, hogy a törvény azon okból rótt ki az adót a házaspárok után, mert a házaspárok után élvezett a plébános párbérjövendelmet. A királyi városok lakosai, a mint ma nem ismerik a párbérkötelezettséget, úgy nem ismerték a XVI. században sem. Már pedig a törvénycikk *expressis verbis* mondja, hogy ezen adót még a királyi városok plébánosai is a plébániájukhoz tartozó házaspárok után tartoznak fizetni.

Az 1546-iki decretum 7-ik cikkéből tehát épen-séggel nem lehet azt bizonyítani, hogy a párbér-szolgáltatás alanyát a plébánia területén élő házaspárok teszik s hogy a párbér személyi teher.

Szintűgy nem bizonyítja ezt Timon harmadik érve sem, hogy t. i. a személyes tizedet, mely szerinte egykor a párbért helyettesítette, hasonlóképen csak a nős férfiaktól követelték.¹ Erre nézve már Kováts Gyula megjegyezte, hogy az úrbéri szolgáltatások is nem

¹ A párbér jogi természete. 18. l.

egyszer a házasság állapotban élő jobbágyoktól követeltettek s azért mégsem juthat senkinek eszébe ezeket személyi és nem dologi tehernek tekinteni. Pl. a mikor illet olvasunk egy 1582. évi urbariumban: «ad festum Nativitatis Domini singulus colonus *uxoratus*, sive sit integrae aut dimidiae sessionis colonus, tamen dat domino terrestri avenae cubulum unum et gallinam singulam».¹ Itt a szolgáltatás a birtokláson kívül még bizonyos személyi állapottól is függ, a mi azonban a teher dologi voltát azért meg nem szünteti.

Az a körülmény, hogy a párbért a házasság állapotban élőktől követelik meg, magában véve még nem jelent egyebet, mint annak megállapítását, hogy mikor kezdődik valakire nézve a szolgáltatás kötelezettsége. Miután ugyanis a párbér bizonyos természetű szolgálatokban áll, természetes, hogy ennek teljesíthetősége vagyoni önállóságot, rendelkezési jogot tételez fel. Azt pedig szükségtelen mondani, hogy a földmivelő népnél e kettő rendszerint összeesik.

Abból tehát, hogy a párbért házasságban emberek kötelesek fizetni, még nem lehet arra következtetni, hogy minden házasságban tartozik ezt fizetni. Sem pedig arra, hogy a párbérkötelezettség csakis a házasságban embereket terhelheti. A mint nem lehet azt állítani, hogy a házasság magában véve, minden esetben, párbérkötelezettséggel jár, úgy azt sem lehet mondani, hogy a párbérnek, mert bizonyos körülmények közt házasságban emberek fizetik, okvetlenül személyi természetű szolgáltatásnak kell lennie.

¹ Gróf Károlyi család oklevéltára. Bpest, 1885. III. 518.

Mert van ugyan számos egyházlátogatási jegyzőkönyv, ha az 1322. évi elefánti oklevéltől eltekintünk is, a melyben oly szavakkal van a párbér megállapítva, a melyek tisztán személyi természetű kötelezettséget jelentenek, de épen oly nagy, ha nem nagyobb számmal találunk az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben följegyzéseket, a melyek viszont dologi tehernek jelzik e szolgáltatást.

Timon ugyan azt mondja, hogy a visitatiókban használni szokott ezen kitételek: «singulis sessionibus», «a qualibet sessione», mindig egy értelemben veendőek ezekkel «singuli sessionati», «singuli coloni», ezek pedig nem úgy értendőek és fordítandók, hogy «minden egyes telkes» vagy «minden egyes jobbágys», hanem mindig alattomban értendő: «házasságban élő» «házas», mely azonban, mint magától érthető dolog, a visitatióból elmaradt.

Azonban jogi kérdésekben nem lehet helye ily önkényes magyarázatoknak. Ha a visitatio «a qualibet sessione»-t mond, akkor nekünk nincs jogunk felcserélni ezt egy más szóval, melynek más a jelentése, sem megtoldani olyasmivel, a mit a visitatio nem mond.

Egyébiránt, hogy Timon mily tévesen határozta meg a párbér alanyát és jogi természetét és hogy mennyire tévedett, midőn azt írta könyvében, hogy azt a szoros kapcsolatot, mely egykor a nők állapot és a párbér közt fennállott, a párbér vagyonszerinti felosztása — mely az oblatiók kötelezővé válása után következett volna be — *lassankint meglazította* és természetszerűleg maga után vonta a felfogást, hogy a párbér nem a személyhez, hanem dologhoz kötött teher (215. l.), azt még az elmondottaknál is sokkal

jobban igazolja az a körülmény, hogy már a középkorban is épen úgy szerepel a dologi párbér, mint akárcsak ma.

Ismerünk pl. egy a XV. század elejéről származó oklevelet, a melyben a következő szavakat olvassuk: «*singuli hospitum et jobagionum, singulis annis, de qualibet domo, plebano — unum cubulum siliiginis — administrabunt*».¹

Az oklevél, mint alább látni fogjuk, egy peres ügyet befejező egyezséget foglal magában, pontosan és gondosan megszerkesztve és felsorolva azokat a föltételeket, a melyek alatt a felek az ügyet befejezték s a melyekre magukat kölcsönösen kötelezték. A mit tehát az oklevél írója a szövegbe fölvelt, az nem volt olyan valami, a mi akkor, abban a pillanatban, a mikor e szavakat leírta, pattant ki az ő agyából, hanem annak előbb, többek részéről is, alapos megfontolás tárgyát kellett képeznie. Az egyezkedő felek és azok, a kik a köztük létrehozandó egyezés megállapításán fáradoztak, nagyon jól tudták, hogy nem megy egyre, azt iratják-e az oklevélbe, hogy «*quilibet jobagio conjugatus*» tartozik a szolgáltatást teljesíteni, vagy pedig «*singuli jobagionum, de qualibet domo*». Ha tehát mégis ez az utóbbi kifejezés került a szövegbe, akkor ezt akarták és nem egyebet.

Ámde ez esetben bizonyára sem azt nem lehet mondani, hogy a «*de qualibet domo*» csupán «*sablon-szerű kifejezés*», mely azonos értelmű a «*sessio*»-val, a «*sessionatus*»-sal, sem nem lehet a «*domus*»-féle

¹ Schmauk: Supplementum analectorum terrae Scepu-siensis. II. 18. l.

kitételből arra következtetni, hogy az a szoros kapcsolat, mely egykor a házasság és a párbér közt fennállott, *idővel lassankint meglazult*; még kevésbé, hogy a kitétel a személyes tehernek csupán vagyonszerinti felosztását jelzi, hanem kénytelenek vagyunk az oklevél szabatos és világos szövege előtt meghajolva elismerni, *hogy a középkorban a tisztán status personalishoz kötött személyes párbér mellett megvolt a kizárólag dologhoz, házhoz, telekhez kötött párbér is, épen úgy, mint megvan ma.*

VII.

Miután oly hosszasan foglalkoztunk a párbér eredetével s miután középkori történelmi emlékeink, nemkülönben a visitationalis jegyzőkönyvek följegyzései egybehangzóan amellet tanuskodnak, hogy Timon elmélete a párbér eredetéről a történelmi kritika előtt meg nem állhat, úgyszólván lehetetlen kitérnünk az elől a kérdés elől, vajjon honnan, miből származott tehát a párbér, ha nem az oblatiókból? Vajjon nem lehet-e a párbér keletkezését visszavezetni esetleg a dologi kegyuraságra? Nem bírja-e jogalapját a földesuri hatalomban?

Timon ez utóbbi kérdésekre természetesen tagadó választ ad, még pedig a következő okokból.

«A patronus-földesuri jognak és párbérnek a történelmi fejlődésben semmi köze egymással; mert midőn még a régibb egyházalapítások történtek, a manapság jogilag kötelező szolgáltatások az önkéntes adományozás stádiumában voltak, már pedig olyan egyházi szolgáltatásra, melynek positiv jogalapja még az egyházjogban nem volt kifejlődve, a

patronus földesúr nem kötelezhette jobbágysait. Ha azonban ettől eltekintünk is, kérdés, minő jogalapon kötelezhette volna a földesúr jobbágysait a párbér-fizetésre? A dominium jogán nem tehetette azt, mert a szabad jobbágnak ura irányában tartozása — a terragium — kezdetben jogszokás, később a királyi decretumok által megállapítva volt; a szokottnál többet a földesúr nem követelhetett; nem különösen nálunk, a hol a XIII. század második fele előtt a szabad jobbágysok nem állottak a földesúr magánhatalma alatt. Egyházi jogánál fogva szintén nem tehetette ezt, mert az egyház soha sem ruházta át ezen jogát a patronusokra.»

«De hogy a párbér a jus patronatussal semmi összefüggésben nincs, hogy az nem nyugodhatott a jobbágyi birtok földesuri tulajdonán, nem volt a patronus-földesúr tulajdonát terhelő kötelezettség, eléggé bizonyítja azon körülmény, hogy a tridentin zsinat határozatai alapján, midőn egyrészt megállapított a lelkészi congrua, másrészt erre való tekintetből az oblatiok jogilag kötelező szolgáltatásokká lettek, a patronusok a közönséges egyházjog szerint a congrua illetén kiegészítése, azaz a párbér fizetés alól fölmentettek» stb. (44. l.)

Mielőtt Timon ellenvetéseire és ezzel egyúttal a fentebb fölvetett kérdésekre is válaszolnánk, előbb egy pillantást kell vetnünk arra az eljárásra, a melyet nálunk a középkorban az egyházak megalapításánál követni szoktak.

Hazánkban is, mint más keresztény országokban, csak az illetékes egyházi hatóság előzetes vagy utólagos tudtával és beleegyezéssel lehetett egyházat alapítani.

Midőn a birtokos földesúr, vagy földesurak, az egy családhoz tartozó birtokos nemesek lelkében megfogant az elhatározás az alapításra vonatkozólag, a legtöbb egyház ily földesuri alapításnak köszöni létrejöttét, az alapítani szándékozók megjelentek a megyés püspök vagy helyettese előtt és előadván az okokat, a melyek az alapítást szükségessé tették, engedélyt kértek arra, hogy a templomot felépíthessék.

A földesúr a leggyakrabban azzal indokolja meg a püspök előtt kérését, hogy az anyaegyháztól való nagy távolság miatt sem ő és családja, sem pedig jobbágysai nem képesek vallási kötelezettségeiknek kellő mértékben eleget tenni.

Így hivatkoznak jobbágaik lelki szükségleteire Miklós comes 1307-ben,¹ a karcsai nemesek 1308-ban,² a lehotai nemesek 1309-ban,³ Bichar és Zubrata nemesek 1311-ben⁴ stb. midőn Nárason, Karcsán, Lehotán, Zolnán egyházat kívánnak alapítani.

Ha a püspök meggyőződött a kérelem jogosultságáról, megadta az engedélyt és vagy mindjárt akkor, vagy a fölszentelés alkalmával rendezte az új egyház viszonyát a materhez.

Ennek igen fontos és életbevágó részét képezte a két egyház és papjai jövedelmének megállapítása.

Minden anyaegyháznak meg voltak ugyanis, mint ilyennek, a maga jövedelmei: «proventus, quac sunt de specialibus proventibus matricis ecclesiae».⁵

A püspök vagy fönntartotta e jövedelmeket érintetlenül továbbra is az anyaegyháznak, vagy pedig egy részt átengedett ebből az új egyház részére, ez

¹ Fejér VIII. 1. 228. ² Knauz II. 580. ³ Fejér VIII. 1. 351.

⁴ U. ott. IX. 1. 544. ⁵ Knauz II. 380.

esetben azonban rendszerint bizonyos kárpótlást rendelt fizetni a maternek, a leányegyház hiveitől.

Valahányszor a jövedelmek, oblatiok, obventiok, mortuariák és egyéb szolgáltatások: a sapok, cubulusok és metreták ilyen alkalomból szóba kerülnek, mindig azt tapasztaljuk, hogy legyen bár arról szó, hogy ezen jövedelem a jövőben is biztosíttassék az anyaegyháznak, vagy arról, hogy az ebből átengedett rész fejében az anyaegyház plébánosa kárpótlást nyerjen, mindig a földesúr az, a ki erre nézve az egyházi hatósággal tárgyalást folytat, a ki a megállapodásból előálló kötelezettséget vállalja.

Akár azt az oklevelet tekintsük meg, a melyben 1300-ban Jordan comes engedélyt nyer arra, hogy birtokán Vitkovcén kápolnát emelhessen, akár a nehei nemesek és a szentkirályi egyház közt 1318-ban felmerült esetet olvassuk el, akár pedig az 1375-ben György és Tamás comesek által alapított kápolna felszentelésekor történeteket, mindenhol a nemeseket látjuk szerepelni, kötelező ígéreteket tenni, a jövedelmek befolyását biztosítani.

Az 1300-ban kelt oklevél szerint *«idem Jordanus comes, aut sui haeredes, haeredumque suorum successores, dispendiosum defectum per retractionem cubulorum et oblationum matrici ecclesiae causatum — recompensantes — unum fertonem argenti — solvere teneantur»*.¹

Ugyanígy olvassuk a nehei nemesekről is, hogy *«obligantes se — ut non in praejudicium ecclesiae sancti Regis ipsum oratorium erigerent — ita tamen, quod omnia jura — tam in cubulis quam in dena-*

¹ Fejér VI. 2. 268.

riis et aliis proventibus — sacerdoti sine aliquo obstaculo *perpetuis temporibus dare tenebuntur*».¹

Valamint 1375-ben György és Tamás comesek felől is azt írja az oklevél, hogy «*obligantes se ipsos et posteros eorum nobiles prae-notati universas elemosinas debitas, videlicet metretas et alias quasvis ad praedictam matrem ecclesiam ipsorum perpetue fieri commisissent*».²

Hogy a földesurak e szereplése a plébánosi jövedelmek biztosítása körül, nem pusztán formalitás, nem merő véletlenség, sem pedig nem áll egyedül abban — mint ezt a bajmóci plébános esetében láttuk — hogy a plébánost illető jövedelmet esetleg kényszer útján is behajtsák a hiveken, hanem oly eljárás, a minek alkalmadtán meg volt a maga jogi következménye is, azt látjuk abból, hogy az oly esetben, a mikor a plébános a szolgáltatásokkal kapcsolatban valamit sérelmesnek talál magára nézve, nem a jobbágyok ellen emel panaszt az illetékes hatóságnál, hanem a földesúr ellen.

Így járt el 1322-ben János elefánti lelkész, midőn az alsó- és felső-elefánti nemes urakat perbe fogta az esztergomi érsek vicariusá előtt azon szolgáltatások és járandóságok miatt, a melyeket ezek jobbágyaitól kellett volna megkapnia. S midőn később a pert közös megegyezéssel beszüntették, ugyancsak a nemesurakkal állapodott meg, Domonkos pereszlényi plébános és alesperes előtt, a jobbágyok szolgáltatásaira és stoldijaira nézve «*ad que omnia praemissa et singula praemissorum* — ezek az oklevél befejező szavai — *praelibati comites se ipsos personaliter, annotatum*

¹ Anjoukori okmánytár I. 451.

² Fejér IX. 5. 65.

autem Mathiam procurator ejusdem, *sponte obligavit coram nobis*».¹

Miután a nemesség a régi világban sem teljesített semmiféle köteles egyházi szolgáltatást s miután ennek dacára ismételten azt olvassuk okleveleinkben, hogy az ezen szolgáltatást érintő összes kérdésekben és ügyekben a nemes urak járnak el, úgyannyira, hogy ha a plébánosok a szolgáltatásokból kifolyólag jogorvoslattal kénytelenek élni, még ekkor sem a szolgáltatásra kötelezett jobbágyok, hanem a földesurak ellen fordulnak panaszaikkal, ennek más magyarázatát adni nem tudjuk, mint hogy ezen szolgáltatásokat a földesúr kötötte le jobbágyságuk részéről a plébános javára.

Timon azt hozza föl ez ellen, hogy a földesúr ezt a dominium jogán nem tehetné, mert jobbágyságuktól szokottnál nagyobb tartozást nem követelhetett.

Am fogadjuk el ezt az ellenvetést, bár nem hiszszük, hogy Timon ki tudná mutatni, hogy ha a földesúrnak nem volt is meg a szorosán vett joga ehhez, nem lett volna meg legalább a hatalma arra, hogy jobbágyságukat ily szolgáltatásra rászorítsa. De nem állott-e rendelkezésére a földesúrnak más mód is, hogy e jövedelmet a plébánosnak biztosítsa, mint csupán a hatalmi eszközök alkalmazása?

Az egyházalapító földesúr, mint láttuk, úgyszólván kivétel nélkül gondol jobbágyságukra, ezek érdekeire, könnyebbségére is. Nemcsak gondol rájuk, hanem a püspök előtt egyenesen azt hozza föl indokul szándéka megvalósítása mellett, hogy gondoskodni akar jobbágyságuk lelki szükségleteinek kielégítéséről.

Ha a földesúr ily nagy súlyt helyez arra, hogy

¹ Anjoukori okmánytár II. 12.

jobbágyságra nézve megkönnyítse a templomba járást, a szentségekhez való járulást, ha lehetővé teszi számukra, hogy ne keljen esőben, hóban, sárban, fagyban a nagy távolságra eső anyaegyházba fáradniok, kis gyermekeiket odavinniök, hanem odahaza, saját közösségükben tegyenek eleget vallási kötelességeiknek, vajjon nem természetes-e, hogy tőlük is bizonyos hozzájárulást, áldozatot kíván ennek keresztülvitelére? Vajjon nem tűzhette-e ki a földesúr föltételül, hogy ha ő fölépíti, megalapítja az egyházat, a plébános jövedelmeihez jobbágysai is járuljanak bizonyos szolgáltatásokkal? Avagy nem állhattak-e elő maguk a jobbágysok is ily ajánlattal? Hiszen minden tekintetben méltányos volt, hogy öök is élvezvén az új egyház előnyeit, az új pap ellátásához szintén hozzájáruljanak. Még pedig nem csak a hivek vagyoni viszonyaitól, buzgalmától, elhatározásától függő és ennél fogva bizonytalan, változó oblatiók révén, hanem meghatározott, kötelezőleg megszabott szolgáltatás által is.

Ha azután a földesúr kérelmére a püspök vagy helyettese engedélyezte az egyház megalapítását, fölszentelését és ezzel elérkezett annak ideje, hogy úgy az anyaegyháznak, mint az újonnan létesítettnek jövedelmei rendeztessenek, csakis a földesúr lehetett arra hivatva, hogy a jobbágysok által teljesítendő, a jobbágysok által elvállalt szolgáltatásokat a tulajdonát képező, de jobbágysai kezén lévő ingatlannal kapcsolatba hozza; úgyszintén arra is csak egyedül ő lehetett jogosítva, hogy a tisztán személyes állapot szerint megállapított szolgáltatást örök időkre kötelezővé tegye; mert ha a jobbágysok maguk a földesúr hozzájárulása nélkül vállalták volna magukra

e szolgáltatásokat, akkor ez a kötelezettség csak őket és legfeljebb még örököseiket terhelte volna, nem pedig azokat is, a kik esetleg később lettek a jobbágyság sorába fölvéve.

Akár a személyi állapot szerint fizetett párbért vegyük tehát, akár azt, mely egyes jobbágytelkeken, házakon nyugodott, ez mindig a földesúr részéről lett megállapítva, ennek a szolgáltatásnak a teljesítéséért mindig a földesúr kezekedett.

A szolgáltatás jogalapja tehát abban a meg egyezésben keresendő, mely egyfelől a plébánia jövedelmeinek megállapítására nézve, más felől pedig az egyházi teendők végzésére nézve a földesúr és az egyházi hatóság közt szerződésszerűleg létre jött.

Hogy a párbér jogalapját valóban ebben kell keresnünk, a már elmondottaknál is világosabban és határozottabban tanúsítja, a mi a Szepességben történt, a XV. század kezdetén.

Itt ugyanis László knini püspök és a savniki apátság kormányzója, egy birtokot vásárolt a 24 szépesi város egykori comesétől, Eghonfredtől és Arnótfalvi Miklós fiától, Jakabtól. A birtokból azután 40 hold szántót és két rétet László püspök a csütörtökhelyi plébánosnak adományozott a maga, szülői és az elhunyt hivek lelki üdvére. Azonban, az ajándékozáshoz kötött föltételek miatt bizonyos ellentétek merültek föl egyrészt a püspök és a plébános, más részt pedig a város közt, melyek perre vezettek. Végre néhány jóakarátú ember fáradozásának sikerült az ellentéteket elsimítani és a feleket rábirni, hogy egymással békességesen meggyezzenek. Az egyezés létre is jött 1410-ben, Szepeshelyen, a szépesi prépost vicariususa előtt, a kit a püspök fölkért, hogy az

egyezség pontjait erősítse meg. Két év múlva pedig ezt Castiglione Branda bibornok, pápai követ által is átíratta és jóváhagyatta, a ki ez időben Lőcsén tartózkodott.

Az egyezés szerint László püspök a 40 hold szántót és két rétet *újból* a plébánosnak *adományozta* összes tartozékaival együtt; Miklós plébános pedig ezt egyháza nevében *elfogadta és ennek fejében kötelezte magát*, hogy a szent Ilonáról nevezett arnótfalvi egyházban hetenkint kétszer, vasárnap és egy hétköznapon, személyesen vagy káplánjai által misét mond, úgyszintén hogy az arnótfalvi vendégnépnek és jobbágyoknak *az összes szentségeket úgy fogja kiszolgáltatni, a hogy ez a plébánia-egyházakban történik*. Ha utóbb, akár László püspököknek, akár másvalakinek adományából annyira fölszaporodnék a plébánia jövedelme, hogy a plébános három káplánt tarthatna, akkor még egy harmadik misét is köteles lesz szolgáltatni Arnótfalván. Mindezekre nézve kötelezettséget vállalt a maga és utódai nevében Miklós plébános, valamint arra is, hogy a 40 hold szántó és két rét után befolyó jövedelemből két font viaszt fog adni egyházának. Ezenfelül minden arnótfalvi vendégnép és jobbágy, évenként *minden ház után*, egy köből rozsot tartozik szolgáltatni a csütörtök-helyi plébánosnak, *a főntebbi okokból*, *«ex causis et rationibus praemissis»*, régi szokásukhoz hiven, *László püspök intézkedéséből és rendelkezéséből kifolyólag «ex dispositione et ordinatione prae allegati domini Ladislai Episcopi»*, valamint az egyházban segédkező tanítóknak is minden jobbágy, minden ház után egy köből rozsot és egy kenyeret. A harangozás fejében azonban semmit sem fognak fizetni,

mint a hogy a városi polgárok sem fizetnek. Mindehhez azután, a városi közönség nevében a tanács is hozzájárult.¹

Ebből az oklevélből egész részletesen és hitelesen megtudjuk, hogyan jött létre a középkorban az az egyházi szolgáltatás, melyet akkor azon a néven ismertek és neveztek, mely a szolgáltatás mértékéül szolgált, tehát *saponak*, *cubulusnak*, *metretának*, a XVII. században *salariumnak*,² *solutionak*,³ majd ettől-fogva «lectica»-nak, «lecticalis»-nak, a XIX. századtól pedig *ágybér*-nek, *párbér*-nek hívják.

A földesúr javadalmazván az egyházat s az egyházi hatósággal megállapodásra jutván az istenitiszteletre, a szentségek kiszolgáltatására nézve, egyidejűleg leköti, biztosítja, a lakosok szolgáltatását is a plébános és esetleg a tanító ellátására. Ez a szolgáltatás történhetett akár személyi állapot szerint, akár egyes telkek, házak után, a szerint, a mint ezt a földesúr jónak látta megállapítani, s a mint erre nézve jobbágyaival megállapodásra jutott.

Minthogy ott, ahonnan az arnótfalvi jobbágy-

¹ «Insuper singuli hospitum et Jobagionum jam dictae villae Arnoldi, singulis annis, de qualibet domo, Plebano Quintofori unum cubulum siliginis ex causis et rationibus praemissis, juxta antiquam consuetudinem eorum, ex dispositione et ordinatione praeallegati Dni Ladislai Episcopi, ac Scholasticis, singuli eorundem Jobagionum singulis annis domo de qualibet Ecclesiae Ministrantibus similiter unum cubulum siliginis et unum panem administrabunt». Schmauk: II. 180.

² 1697. Szany: «*Salarium annuale* a quolibet toro annuatim habet cub $\frac{1}{2}$ tritici». Győri püspöki levéltár.

³ 1614. Pály: «*Solutio annua* ab utroque thore habe quadrantem tritici mensura Jaurirensi et den. 4.» U. ott.

népek elszármaztak, az volt a szokás, hogy a hivek minden esztendőben, minden ház után, egy köből gabonát fizessenek plébánosuknak, a püspök-földesúr most itt Arnótfalván is ezt a szolgáltatást állapította meg a jobbágyokra nézve. Azért mondja az oklevél *«juxta antiquam consuetudinem eorum, ex dispositione et ordinatione domini episcopi administrabunt»*.

Minekutána egyrészt a földesúr lekötötte jobbágyai részéről e szolgáltatást, másrészt pedig a plébános, felettes hatóságának tudtával és hozzájárulásával, elvállalta utódai nevében is az isteni tisztelet végzését és a szentségek kiszolgáltatását, e kölcsönös megállapodás, szerződés erejénél fogva a párbér a jobbágyok részéről egyszersmindenkorra kötelezővé, egyénenkint realizálhatóvá, jogilag érvényesíthetővé vált.

VIII.

Hátra van még, hogy legalább pár szóval arra is rámutassunk, honnan, miből alakult ki ez az egyházi szolgáltatás eredetileg? Milyen intézmények, szokások vezethették rá a földesurakat arra, hogy jobbágyaikat épen ezen módon terheljék meg a plébános javára? Hol, miben kell tehát keresnünk a párbér ősrégi alakját, forrását?

Megvalljuk, e kérdésekre határozott feleletet adni nem könnyű feladat. A nagy távolság, mely bennünket ettől az időtől elválaszt, történelmi emlékeink csekély száma, mely e korból hozzánk eljutott, nem engedi, hogy tisztán fölismerjük a több százados mult bizonytalan, alig derengő világossága mellett az ősi intézmény gyökerét, a melyből a későbbi terebélyes fa kihajtott.

E nehézségnek azonban nem szabad bennünket attól visszariasztani, hogy a rendelkezésünkre álló anyag segítségével legalább megközelíteni igyekezzünk a történelmi igazságot.

A mikor szent István királyunk az egyes nemzetségfőket tulajdonjoggal ruházta föl az általuk birtokba vett területekre nézve, a nemzetségek tagjai az osztályrészül jutott földbirtok rendezését körülbelül úgy foganatosították, a mint ezt a királynál, vagy a nagyobb javadalommal ellátott egyházaknál tapasztalták.

Telepeket alakítottak, egyrészt a birtokon talált vagy vásárolt szolganépből, másrészt pedig az önként ajánlkozó szabadnépnek engedtek át művelés céljából földeket, bizonyos szolgáltatások fejében. Az ezeken az ingatlanokon elhelyezkedett szolganépek szállásaiból, telkeiből (mansio) lassan-lassan azután kialakultak a falvak.

Minél nagyobb, népesebb lett az ily község, annál nagyobb területek jutottak a birtokból művelés alá s a földesúr is annál több jövedelmet élvezett a földek után, a telepések részéről.

Ennek a nagyszámú szolgáló-osztálynak, mely az Árpádkor vége felé jobbágysággá alakult át, terhei pontosan megvoltak határozva az egyes községekben s vagy az egész községet egyetemlegesen kötelezték, vagy egyeseket, az egyes szállások szerint, mely kötelezettség apáról fiúra szállott át.¹

E terhek, a nyugati népek mintájára, bizonyos természetények besolgáltatásában, robot munkában

¹ Villányi Szaniszló: Györmegye és város anyagi műveltségének története. Győr, 1881. p. 128.

és kézműiparban állottak. Ezen felül viselni tartoztak még a királyi adókat és egyházi tizedeket is.

Az egyik nagyobb javadalmú egyház szolganépeinél e szolgáltatások közt találunk egyet, mely a többenél jobban megérdemli figyelmünket.

A pannonhalmi apátság birtokain, a XIII. században, a szent István által ajándékozott szolganépen kívül már olyanok is laktak, a kiket az apátság maga telepített le később művelés alá vett javain.

Ennek a kezdetben nem valami sok családból álló munkásnépnek azonban idővel nem csak a száma szaporodott meg, hanem a terhei is megnövekedtek, a mi mindenféle surlódásra adott okot köztük és a földesúr, az apátság között. Az ügy a király elé került. Ekkor Miklós nádor, 1226 táján, meghallgatván a a király megbízásából a szolganép panaszát s kihallgatván a feleket arra nézve, micsoda kötelezettségeket szabott ki szent István reájuk kezdetben, az eredeti szolgáltatásokat újból megerősítette, egyebek közt azt is, hogy az apátság udvarnokai, szállásonként, két csöbör gabonát tartoznak adni plébánosuknak: *item tenentur dare plebano suo de singulis mansionibus 2 hidrias annonae*.¹

Ilyen és ehhez hasonló szolgáltatással, melynek eredetét hasonlóképen korábbi időre kell visszavezetnünk, más szolgai állapotban lévő népeknél is találkozunk a XIII. század folyamán.

Midőn Tékös, Dénes mester fia, 1226-ban Ürög nevű szolgáját torlónak rendelte, a többi közt azt is kötelességévé tette, hogy a bessenyői egyház plébánosának a tizedet szolgai állapot szerint fizesse, úgy-

¹ Wenzel VI. 438.

mint két köből gabonát és egy tyúkot: *et decimam juxta conditionem servilem det sacerdoti, scilicet 2 cubulos frugum et unam gallinam*.¹

Az esztergomi érseknek némely föltételes szolgálatra kötelezett vadkerti hiveiről, a kik az utazó érsek oltárait, valamint egyéb egyházi szereit szállították szintén tudjuk, hogy 1283-ban minden telek után évenként egy szapu gabonát és egy tyúkot tartoztak tized címén fizetni a vadkerti plébánosnak: *singulos saponos frugum decimalium et singulas gallinas ex parte cujuslibet mansionis ipsorum, sacerdoti ecclesiae de Wodkerth, annuatim solvere teneantur*.²

E néhány példa nem csak azt mutatja, hogy hazánkban már szent István kora óta állandóan fenn áll, az ország különböző részeiben, bizonyos szolganepeknek, a későbbi jobbágyoknak, oly kötelezettsége, melynél fogva plébánosuknak, esztendőnkint, bizonyos meghatározott mennyiségű szemes gabonát és más egyebeket is szolgáltatottak, az egyik helyen személyenként, a másik helyen telkekként, hanem azt is kétségtelenné teszi, hogy azon szolgáltatás közt, a melyet a XIII. századbéli oklevelek így jeleznek: «*duas hidrias annonae de singulis mansionibus*», «*duos cubulos frugum*», «*singulos saponos ex parte cujuslibet mansionis*» s a mely a XIV—XV. századbéliekben így szerepel: «*universi jobagiones singulis annis medium saponem tritici*», «*singuli jobagionum de qualibet domo unum cubulum sili-ginis*», az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben pedig ilyen kitételek alakjában fordul elő: «*de quali-*

¹ Regestrum Varadiense. p. 288.

² Knauz II. 160.

bet domo unum cubulum siliginis» stb. stb. föltétlenül a legszorosabb összefüggésnek kell lennie.

Nem akarjuk ezen összefüggést úgy magyarázni, hogy a visitationalis jegyzőkönyvekben megszabott párbérszolgáltatások egytől-egyig mind ezekre az ősrégi kötelezettségekre vezetendők vissza, bár helylyelközzel ezt sem tartjuk kizártnak. De annál határozottabban merjük állítani, hogy a mikor a XIII—XV. századbeli földesurak jobbágyaik könnyebbségére egyházakat alapítottak, igazságosnak és méltányosnak találván, hogy a plébános ellátásához ők is hozzájáruljanak, ennek az ősi időből származó, országszerte ismeretes szolgáltatásnak a mintájára kötötték le az egyházzal létrejött megállapodás alakjában a jobbágyaik részéről teljesítendő járandóságokat.

E kérdésnek egész terjedelmében való föltárása azonban már túl esik annak a föladatnak a körén, a melyet ezúttal magunk elé tűztünk.

Célunk volt középkori emlékeink, történelmi forrásaink világánál vizsgálat tárgyává tenni Timonnak a párbér keletkezése felől hirdetett tanait. Ezt a vizsgálatot tőlünk telhetőleg végrehajtottuk s eredményét ezekben foglalhatjuk össze.

Timon állításának, hogy az egykori áldozati oblatiók lassankint bizonyos nagyobb ünnepekhez fűződnek, majd évenként visszatérő kötelező szolgáltatássá, egyházközségi adóvá, párbérré alakulnak át, történelmi emlékeinkben a legesekélyebb nyoma sincs. Ellenkezőleg, ezen emlékek az oblatiók bármely formában történő ily átváltozását egyenesen kizárják és egybehangzóan arról tesznek tanúságot, hogy az oblatiók változatlanul fönmaradtak nap-

jainkig. A mennyiben az ország valamennyi egyházában, legyen az anyaegyház vagy filia ma is él a *laudabilis consuetudo* arra nézve, hogy a hivek mise-stipendiumot adnak, ma is ajánlanak föl «offer-torium»-ot, az úgynevezett perselypénz alakjában, ma is meg van számtalan helyen az «oltárkerülés» és úgy a perselypénznek, mint az oltárkerülés alkal-mával nyújtott adományoknak egy része ma is épen úgy a plébánost illeti, mint századokkal előbb.

Ez az egyik.

A másik pedig, hogy történelmi forrásaink minden kétségen kívül helyezik, hogy a ma párbér néven ismert szolgáltatás megvolt már a középkorban is, még pedig a földesúr által megállapítva és biztosítva, az egyik helyen a jobbágykézen levő birtokokkal kapcsolatba hozva, a másikon pedig a jobbágyok személyéhez kötve.

Ebből önként folyik: ha a história megdönti Timon elméletét az oblatiok átalakulásáról, akkor ezzel együtt meg kell dőlniök azoknak a követ-keztetéseknek is, amelyeket ebből levont.

Ha a párbér nem az áldozati oblatiokból alakult át, hanem úgy jött létre, hogy a földesúr az egyházi hatósággal kötött megállapodás értelmében lekötötte a jobbágyok szolgáltatását a plébános javára, akkor ez nem lehet *onus juris publici*, közjogi természetű kötelezettség, hanem magánjogi természetű, személyi vagy dologi teher, a szerint, a mint a jobbágyok személyén vagy a házon, telken nyugszik.

Bármekkora modern jogászai apparátust mozgósítson Timon könyvében a párbér eredetéről és jogi természetéről vallott nézetei mellett, bármily dicséretet zengjen neki könyve megírásáért a kér-

désben teljesen tájékozatlan napisajtó, a történelmi emlékek egyszerű, de annál határozottabb, nyomatékosabb tanuságtételét arról, hogy munkája alapján el van hibázva, nem képes sem elhallgattatni, sem megcáfolni a legmesteribb okoskodás, a leghangosabb magasztalás.
